

Kései virradat

Regényrészlet

KOLOZSVÁR UTCÁI ÚGY ELNÉPTELENEDTEK, mint járvány idején, de az emberek nem betegség ritkította, hanem a lázas kíváncsiság. Még a piactér is kihalt. A polgárok, bejáró parasztok, cselédek, kofák a kapu előtt tolongtak és várták, hogy a Szabó-bástya pincebörtönéből fölhozzák és útnak indítsák az elítélteket. Nem tudták, hogy a kivégzésig napok telnek el, mert a fejedelmi tanács hosszas vitába keveredett az indoklásról és a kihirdetés szövegéről. Báthory tűrte, mert tisztában volt az urak tudálékosságával, s hogy jogi jártasságukat fitogtatják, egyben hűségüket bizonygatják. Az országgyűlésen¹ jelen volt boldog-boldogtalan, mivel főméltóságok nyakazására ritkán kerül sor. Egy hete várakoztak, hogy az augusztus hatodikára ígért okirat megszülessen, és a lázadók bűnhődését saját szemükkel lássák. Végül egy kikiáltó a sokaságnak bejelentette, a döntést előbb a rendekkel tudatják, majd közlésteszik, és fölállítják a vérpados. Addig mindenki térjen haza, imádkozzon, és bízson az uralkodó bölcsességében.

– Húzzák-vonják, mint öszvér a talyigát – morogta egy kisnemes. A körülötte ácsorgók sűrűn bólogattak. Azt hitték, a kardos-mentés uraság jólértesült, ezért szegődtek a nyomába, de lám, ő se tud semmit. Sokan csak azért talpaltak a városba, hogy a fővesztés tanúi legyenek, arra nem számítottak, hogy a falak tövében kell hálgniuk. – Megette a fene! – dühöngött egy csizmadia. – Maradtam vón’ a piacon, hátha elkel egy pár lábbeli. – Úgy-úgy! – kontrázott egy szász serfőző. – Egy akó méhser a nyakamon marad.

Félt, hogy nem lesz könnyű eladnia, mert a fajtájából kalmárok visszatérnek a boltjaikba, s onnan ki se mozdulnak estig, a magyarok és a székelyek a sert nem isszák, a mesterek dolgoznak, a csavargó inasoknak nincs pénzük. A tömeg morogva elszórt, a koldusok a templom elé húzódtak, a polgárok mentek a dolgukra, az asszonyok a konyhába és a kiskertbe. A csalódás indulatokat szült. Imitt-amott kitört a verekedés, de a darabontok a forrófejűeket úgy elverték,

Wodianer-Nemessuri Zoltán (1948) író, forgatókönyvíró, kommunikációs szakértő. Legutóbbi regénye: *Végvidék* (1561–1569). Bp., 2012, Hítel Könyvműhely.

¹ 1575. július 25.

mint jég a tököt. Báthory regnálása óta Kolozsvárt szigorú rend uralkodott. Csak az idegenek nem tudták, de a kardlap és a lándzsanyél őket is hamar észre térítette. Országgyűlés idején a mutatványos sátrak fölállítása tilos, muzsikálni is csak napnyugta után megengedett, ezért a ráérők elballagtak a Szamos-partra, s ott próbáltak letanyázní.

A palota árkádos udvarára csönd telepedett. A testőrség a lépcső tövében várakozott, hátha a tanács egyiküket sürgős üzenettel a városba futtatja, de a loggián semmi se mozdult, az urak a törvénytöveget zárt ajtók mögött tárgyalták. A felkelés leverése csupán pillanatnyi megnyugvás, a munka nehezeire most kerül sor. Erdély és a Partium törzsökös nemesei ellen folyik az eljárás. Annak idején gondot okozott Izabella királynőnek és János Zsigmondnak is. A lázadó primorok elítélése szintügy, mert a széki bírászkodás nem ment feledésbe. A székelyek ragaszkodnak a saját törvényeik alkalmazásához, ha sokra nem is jutnak velük. Az eljárás az országnagyok ellen még bajosabb, hisz a tanácsurak közt jelen vannak a rokonaik is. Ha kegyelemért folyamodnak, az elutasítást alaposan indokolni kell.

Csakhogy a fejedelem hallani sem akart róla.

– Uraim – kezdte –, még a gyöngye eszű Izabella is kivégeztette a pártütő Kendy vajdát és fivérét, Antalt. Unokaöccsük, Kendy Sándor próbált hívem, portai követem et cætera.² Nem tagja a consiliumnak, de az ügyekben jártassága okán óhajtom, hogy hallgassuk meg. Hogyan vélekedik nagyságod?

Az ékes öltözékű, gondozott szakállú Kendy kopasz feje izzadt, de aranyszállal átszőtt mentéjét nem vette le, s a bársonyujjasát se gombolta ki. Tekintettel a várható súlyos döntésre jelezni akarta, kerülendő a legcsekélyebb lazaság is.

– Két dolgot vegyünk fontolóra – kezdte. – A csoportos kivégzéssel gyöngül-nénk. A szigorral erősödnénk. Mindazonáltal rossz helyen, rossz időben gyakorolt irgalom az árulókat bátorítaná. Ami engem illet, halálukra szavazok.

– Nincs belátás kelmedben! – morogta Kovacsóczy.

– Bennem sincs! – vágta rá Sulyok.

– Hetvenöt ember akasztásáról és csonkításáról, köztük kilenc főnemes lefejezéséről határozunk – tűnődött a fejedelem. – Nem találom soknak. Ha ez a tartós béke ára, fizessük meg. A török az adót jócskán fölhízalta, de vegyék fontolóra, mibe kerülne, ha a pogánnyal háborúba keverednénk. Kelet és Nyugat közt hányódnánk, mint annyiszor.

Az urak tudták, erős érv, de az ítékezés megfeküdte a gyomrukat, elvégre nem akárkik nyakazásáról van szó. Egyidőben ennyi bűnöst még sose állítottak verpadra, igaz, a helyzet rendkívüli: a fölkelés eltiprása a csatával korántsem ért véget. Miksa császár és Bekes törekvései változatlanok. A lázadó lengyel földre menekült, de az elégedetlenség szításáról ott sem hajlandó letenni, ezért legalább Erdélyben ne legyen kikre támaszkodnia. A székely forrongásnak is ideje véget vetni, különben sose köszönt az országra megnyugvás. Legtöbben úgy

2 És így tovább.

vélték, a véráldozat rettenetes, de hasznos. A kegyelem határozatlanságra vall, márpedig a százfelé húzó Transzszilvánia ezt engedheti meg magának legkevesbé. A tanácsosok igyekeztek kerülni a fejedelem pillantását, mert érezték, nemcsak józanságot vár, hűséget is. Hosszú évek erőfeszítései vezettek az ütőképes had fölállításához és a kerelőszentpáli diadalhoz. Elértéktelenedne, ha a győzelmet egyesek elvitatnák, és hol Bécsbe, hol Sztambulba futkosnának. – Kitelik tőlük – morogta a portai követ. Őt az dühítette, hogy a török hatalmi érdeke és jól ismert kétkulcsossága így is megnehezíti a dolgát. Bekes szökése újabb gondot okoz, kivált, ha a pogány bizalmát élvező fejedelem Lengyelországba távozik. A többiek ugyanígy gondolták, de némelyeket elsősorban a vagyonszerzés foglalkoztatta. Ha az elítélteket proskribálják,³ váraik, birtokaik a kincstárra szállnak. Hátha nekik is jut valamicske. A mohó ábrázatok Báthory figyelmét nem kerülték el, de belátta, a haszonlesés emberi tulajdonság. Ahol egész uradalmak cserélnek gazdát, a közérdek álarca alatt a meztelen önérdék vigyorog, ezért bölcsen elhallgatta, hogy a jószágot esze ágában sincs eladományozni. A kisajátított föld a fiskusra⁴ száll. A cél a fejedelemség megerősítése, nem az urak gazdagítása. Ha egyesek túl sokat markolnának, őket is megkísértené a hatalom, ezzel újra kezdődne a véres körforgás.

Hogy az ítéletnek megágyazzon, s a tanács figyelmét más tárgyra terelje, két jelentős diplomáciai sikerről tett említést. A consilium tudott róla, de érdemes volt újra és újra hangsúlyozni.

– Tájékoztattam nagyságtokat Miksa császár leveléről, melyben szó szerint azt írta: *Mind e háborgások akaratum ellenére történtek. A szultáni fermánban ez áll: Bekesnek a Portától nem volt parancsolata, zászlót nem adtunk neki.* A Díván Bekes két ügynökét, Antalffy és Tinódit is kiszolgáltatta. Erdély dolga tehát külpolitikailag elrendeződött, de a belügyekről nekünk kell határoznunk.

A kancelláriára súlyos csönd telepedett.

Báthory eltökélten folytatta:

– Higgyék el, nem vezet személyes bosszúvágy. Más körülmények közt beérném a pártütők vagyonának elkobzásával és száműzésükkel, de az engedékenység a következő háború melegágyává válna. *Vivere non sibi, sed aliis.*⁵ Akinek a Teremtő hatalmat ad, ne légyen gyáva élni vele. Az országgyűlés feladata, hogy Erdélyt megbékéltesse, s az nem megy másként. Ezért kell egyszer s mindenkorra megszabadulni a lázadóktól.

Az urak látták, a döntés megszületett, a fejedelem csupán annak szentesítését és az ítélet kihirdetését várja. A kancelláriát Forgách püspök távollétében irányító Berzeviczy halkán rákérdezett:

– Mikor óhajtja a rendekkel közölni?

3 A vagyon elkobzása.

4 Kincstár.

5 Nem magunkért, másokért élni.

– Holnap. A diéta legnagyobb részt Bekes ellenségeiből áll. Egyfelől sok az irigye, másfelől sose fogadták el maguk közül valónak. Nagyra nőtt kisember, de ezt kelmetek is tudják. Nincs híján a tehetségnek, csakhogy épp ez okozta a vesztét. Az állhatatlan János Zsigmond bizalmába fogadta, de túl soká szorgolhatta, pedig nem több, mint egy éjszaka kinyílt virág. Hasznos emberemmé válhatna, de fejedelem akar lenni. Kevés ahhoz... S az uralkodásra erkölcsi sem teszik alkalmassá.

– Mi a következő lépés?

– Wesselényi uram! Kelmed az ítélőmester. Ismertesse a határozatot!

Az országbíró a súlyos döntéshez illően felállt, és eltökélten olvasta:

– Kilenc főúr nyaka vétetik, harmincnégy székely orra-füle levágatik, további harmincnégy fölköttetik. A neveket tudják, hisz alaposan megvitattuk. Bekes Gáspárt in effigie⁶ lefejeztetjük. Ez minden.

Báthory tanácsa eltökélt híveiből áll, ezért egyikük sem tiltakozott. Bőven volt idejük a vádat mérlegelni, ráadásul fennállt a lehetőség, hogy a diéta az irgalmatlan büntetést nem szavazza meg. Akkor újabb hosszadalmas eljárás kezdődne, bár a kegyelem esélyét csökkenti, hogy a küldöttek nem időzhetnek hetekig Kolozsvárt. Országgyűlés idején az árak az egekbe szöknek, az élet napról napra drágul, a bolhás fogadóokban hálni kényelmetlen, a bort vizezik, az élelem silány. Azt is tudták, Hagymássyék elrettentő példát akarnak. Temérdek emberük veszett oda, és miért? Hogy az utált Bekes hatalomra jusson. Sokak szemét szúrta, hogy Báthory kénytelen volt igénybe venni a török és a moldvai oláhok segítségét – még ha annak szükségszerűségét be is látták –, ugyanakkor Rueber kassai főkapitány sem habozott német vérteseket bocsájtani a lázadók rendelkezésére. A satu két pofája ezúttal nem csattant össze – hála a fejedelmi diplomáciának –, jóllehet közel jártak hozzá. Végül a tanácsurak véleményét Wesselényi foglalta össze:

– Nagyságos fejedelmünk, excellentissime domine! Mi dőlt el a szentpáli csatában? Az a hatalmi kérdés, melynek Bekes Gáspár önjelöltje és vezető aktora volt. Erdélyt a Habsburgok eddig is legfőljebb névlegesen birtokolták, de jogigényük ébren tartotta a török gyanakvását. Sikerült mindkettőtől megszabadulni. Miksa belátta, egy ködös házassági ígélet és egy idejétmúlt szerződés alapján nincs jussa Transzszilvániához. Lehet a székelyeket és az elégedetlen bárókat uszítani, de nemhogy Bécs, Kassa is messze van. Mi, akik itt élünk, úgy határoztunk, járjuk a magunk útját. Ha másképp nem, pogány véduraság alatt, de többé-kevésbé szabadon. Az idő megmutatja, önállóságunkkal mire megyünk. A sikernek számos tényezője van, de lássuk be a fejedelem igazát: a függetlenség perspektívája nélkül létezni nem érdemes. Ha Bekes és társai az országot kiszolgáltatják a császárnak, ránk szabadítják a törököt. Erdély és a Partium ugyanúgy hadszíntér lenne, mint a Magyar Királyság. A hatalomvágygal üzekedő felelőtlenség az országot a pusztulás szélére sodorta. Fölkérem nagyságokat, eszerint határozzunk!

6 Jelképesen, távollétében.

Wesselényi ékesszólása meggyőzte az ingadozókat is. Nem ok nélkül kapta ítélőmesteri megbízatását. Báthoryn kívül ilyen meggyőzően csak az elhunyt Csáky kancellár és Forgách püspök tudott érvelni, ugyanakkor érdek egyaránt a főbíró mellett szólt, és nemcsak a sajátja, az övék is.

A fejedelem végül arra kérte az urakat, híveiket a döntés jogosságáról győzzék meg. A lehető legtöbb küldöttet állítsák maguk mellé. Ne szítsák az indulatokat, inkább érveljenek. Fejtsék ki, mi súlyos romlást okozna egy újabb háború, s hogy az elszegényedett nemesség milyen rosszul járna, míg a béke az országot fölvirágoztatná.

Távozóban magához intette Wesselényit, és halkán rákérdezett:

- Mit tud Gyulaffyról?
- Úgy vélem, holnapra megjön. Sose szegült szembe a fejedelmi paranccsal.
- Fölöttébb számítok rá. Egy szót se kell szólnia. Elég a pusztja megjelenése.

AZ ORSZÁGGYŰLÉST EGYSZERRE URALTA a rettenet és a várakozás. Atyafiak, szomszédok és jóismerősök csoportokba verődve mérlegelték a büntetés súlyosságát és a szavazás kimenetelét. Nem sok esélyt adtak a szerencsétleneknek. Szentpálon a helyszíni kivégzés és az alárdi várkastély fölégetése Báthory kímeletlenségére vallott. Nyilvánvaló, példát akar statuálni, hogy megmutassa, mennyire elszánt. Végére is a vegyes emlékezetű János Zsigmond után ezért választották fejedelemmé. Sokan adtak hálát a sorsnak, hogy nem csatlakoztak Bekeshez, holott egy ideig fontolgatták. Ha nem a szerteágazó kapcsolatokkal bíró, dúsgazdag Hagymássy a fővezér, és nem Gyulaffyra bízzák a mezei hadat, az urak egy részét bizony megkísértette volna a lázadás. Eleinte kevesen hitték, hogy az egykori kegyenc Báthory és a török közt úgy elég, mint a gyertya. Legtöbbjüket a háború kilátástalanságáról a fogarasi vár bevétele és Bekes szökése győzte meg, továbbá a hírek Miksa tétlenségéről, a felső-magyarországiak gyöngeségéről és a lófők vonakodásáról. Az elégedetlenség ugyan parázslott, de a lángja nem terjedt át az egész Székelyföldre. A „bocskorosokat” leverte János Zsigmond is, de Báthorynak sikerült megakadályoznia a fölkelés elhárpózását. Tévelygők, kalandorok, mániákusok teremnek mindenütt, mint árokparton a dudva, de rendezett viszonyok közt a hatalom átvételére esélyük sincs, hát még ha a változást az ország lakosok túlnyomó része elutasítja.

A palota boltozatos nagytermében közel kétszáz küldött szorongott, köztük a fejedelmi regales⁷ meghívottjai, a főispánok, táblabírák és ülnökök, a hét erdélyi vármegye követei, a székely és a szász székek képviselői, végül a városok megbízottai. Mind eljöttek, mert a távolmaradókat és a gyűlést idő előtt elhagyókat száz forintra bírságolják. Az urakat vonzotta a hűtlenségi per is. A sérelmek fölsorolását kivételesen senki sem szorgalmazta. A feszültség szinte tapintható volt. A győztesek: Hagymássy, Gyerőffy, Kornis, a Bánffy testvérek, Géczy és Székely Mózes már helyet foglaltak, a többiek a fejedelem és az ítélőmester

7 Az uralkodó személyes meghatalmazása.

érkezését várták. A helyiség zúgott-morgott, a küldöttek csoportokba verődve ácsorogtak, és a szárnyas ajtót lesték, végül a személynök a hangoskodókat föl-szólította, üljenek le.

Ekkor lépett a terembe Gyulaffy. Hadistenként bámulták, míg László úr a rá szegeződő pillantásokkal mit sem törődve előresétált, és fenntartott székébe telepedett. Ezúttal könnyű kardot kötött, és magára öltötte nemrég vásárolt díszpáncélját. Így is olyan harciasnak tűnt, mint aki innen indul a csatába. Meghajlással, köszönetéssel nem fárasztotta magát. Csak a fejedelem parancsának óhajtott eleget tenni. Azt is tudta, pusztá megjelenése elég ahhoz, hogy az urak figyelmét felhívja a háború áldozataira és a harc kíméletlenségére. Bár a megjelentek közt sokan vesztették el rokonaikat és barátaikat, hajlottak a kegyelemre már csak azért is, mert osztályos társaikról van szó. Csupán a szászok nem érezték szánalmat, mivel nem álltak Bekes mellé, mi több, Hellwig Agusztin puskásaival Báthoryt támogatták. A polgárok rájöttek, immár nem sokat ér a Habsburgkapcsolat, a katolikus Bécsnek különben sem kedvencei a protestáns városok. Márpedig a vallásszabadság Erdély sarkköve és oszlopa. Aki annak meggyöngyítésére tör, veszedelmesebb, mint a kolerajárvány. Bekes ígéretei ellenére a császár a lelkiismereti kérdésbe előbb-utóbb beleszólást követelt volna, ami a gyülekezet megregulázásával, a presbitérium zaklatásával és a könyvműhelyek bezárásával, vagyis a közösség fojtogatásával jár. Még a székelemek sem háborogtak, mert kollektív büntetéstől nem kellett tartaniuk; a bukást a forrófejűek maguknak köszönhatték. A zajongás fokozatosan elhalt, az ablakokat a cselédek sorra becsukták, a padok megteltek, a csönd úgy beterítette a nagyszálát, mint egy szemfödél.

A terem végén nyílt a kisajtó, megjött Báthory és Wesselényi, majd sorban a tanácsurak és a jegyzők. Nem is jöttek, inkább vonultak. Leszegett fejjel föl-sorakoztak a trón két oldalán, míg az uralkodó nehézkesen helyet foglalt. Ahogy körbenézett, szúrós szeme kitágult, mint a prédára leső sólyomé. Ezüstgombos bársonyköntöse, tollas-bogláros süvege, aranyszállal átszótt öve, drágakövekkel kirakott kardja és fejedelmi buzogánya jelezte, az alkalomhoz méltón óhajt megjeleni.

A személynök Báthory mellé állt, és magyarul ismertette a napirendet, majd a szászok kedvéért megismételte latinul is. Egyetlen pontból állt: az elfogottakra váró ítéletből. Ezután mélyen meghajolva fölkérte a fejedelmet, közölje a tényállást. Báthory föltápáskodott, és erős hangon belekezdett:

Köszöntöm a három nemzet képviselőit, tanácsom és igazságszolgáltatásom tagjait, katonáimat és mindazokat, akik kezébe adom Erdély sorsát. Egyben kérem az Úr áldását e jeles gyülekezetre. Nagyságtoknak tudniuk kell: a felkelést ugyan leverjük, de felelősei, míg élnek, mérgezett forrásként bugyognak. Lépünk túl Transzszilvánia és a Partium határán, s nézzük a dolgot tágabb összefüggéseiben. A Német-római birodalom dinasztikus céljait sose adja föl. A török mostanság a hatalmi egyensúlyban érdekelt. Beéri az adóval, nem fenyegeti a vallást, nem ront várainkra, városainkra és falvainkra, egyszóval békére tö-

rekszik. Erdélyt csupán ütközőállamnak szánja, nem csatatérnek. Mi a keresztény világ része vagyunk, az is maradunk, de nem mindegy, a nyugságért mekkora árat fizetünk. Sztambul semlegességet vár, míg Bécs önállóságunk, magyar művelődésünk, birtokaink, nemesfémünk, sónk és nehezen kiküzdött vallás-szabadságunk megnyirbálását akarja. Válasszuk a kisebb rosszat, és munkáljuk kertjeinket, de a gyümölcs egy részéért az egész termést ne kockáztassuk. Azt se engedjük, hogy saját véreinkre közülünk valók támadjanak. Mindig lesznek, akik az elégedetleneket a maguk érdekében fölbiztatják. Ezért ne csak a békebontásnak álljuk útját, a békebontók is bűnhődjenek. Az ítélet legyen elrettentő, hogy az áruló szándékot féken tartsa. Vegyék eszükbe nagyságtok: ideje van a könyörületnek, és ideje a szigornak. Aki szabadságunkra és javainkra tör, pusztuljon. A küldöttektől elvárom, hogy ne csak a jelent mérlegeljék. Ha békét akarnak, és fölvirágzást, gondoljanak a családjukra, jóismerőseikre és szomszédaikra, minden lélekre, akik a jövőben is boldogulni vágnak. Miénk az ország. Külhoniak és hataloméhes szolgálók ne fenyegetssék. Ehhez kérem a rendek belátását és a bűn súlyosságához mért ítélet kiszabását. Dixit.⁸

Nem szokás, s nem is igyekezett senki, hogy szót kérjen. Hosszabb és ékeesebb beszédre számítottak, de épp annak rövidsége volt meggyőző. Bekes hadjárata kudarcba fűlt, de kárt okozott így is. A lázadó szökése végképp kilátástalanná tette az ellenállást. Egyesek attól tartottak, a fejedelem emberei a tiltakozókat listába foglalják, és elmarasztalják, mások – a többség – a pártütőkkel végezni akartak. Az urak színpompás öltözeke, a szászok sötét ujja s a székely ködmönök és sujtásos halinák tarka egyveleget alkottak, míg a sápadt arcok viaszfigurákként meredtek a levegőbe. Az országgyűlésen mindig vannak izgágák, de ezúttal senkinek se volt bátorsága, hogy akárcsak kérdést tegyen föl. Elmaradt a dobogás, fészkelődés, krákogás, torkok köszörülése, a követek az ítélet-hirdetést csöndes rémülettel várták. Kevesen éreztek elégtételt, annál többen szomorúságot. A kíméletlenség a háború velejárója, de az irgalom Istennek tetsző. Azok is feszült hallgatásba dermedtek, akik a vérpadot csiklandó látványosságnak tekintették, és alig várták, hogy a fejek legördüljenek, a testek a kötélen rángatózzanak, s a megcsonkított lófők orruk és füleik nélkül távozzanak. Báthory egyetlen esetben volt hajlandó kegyelmet gyakorolni: engedett a lázadó Pókai testvérek anyjának. Az asszony a fejedelem lábai elé borulva addig könyörgött, míg két fia közül az egyik életben maradhatott. Báthory rábízta a döntést, melyik legyen. S mivel az anya képtelen volt választani, a rokonok határoztak: a kivégzést Péter, az ifjabb újsza meg, János fogadja el a halált. Az idősebb fivér is így találta helyesnek, elvégre öccsénél jóval hamarabb csatlakozott Bekeshez, többet élt, és keményebben harcolt.

Wesselényi előlépett, és fölmutatta a pecsétetes okmányt, de nem volt képes megszólalni. Jól láthatóan könnyek fojtogatták.⁹ Azon volt, hogy a sírást leküzd-

8 Megmondtam.

9 Egykorú leírás szerint.

je, végül nagy nehezen visszafogta magát, és remegő hangon olvasta a határozatot. Bár az urak számítottak rá, zúgott az elszörnyedés moraja, a terem hullámzott, dobogtak a csizmák, nyikorogtak a padok. Báthory nem hagyta, hogy a sajnálat vagy a tiltakozás teret nyerjen. Fejedelmi buzogányával csöndet parancsolt, és a küldöttekre hördült:

– Szavazzatok! Aki az ítélettel egyetért, emelje föl a karját!

Az első sorban ülő vezérek Hagymássytól a Bánffy testvérekig talpra ugrottak, és ökölbe szorított kezüket a magasba lökték. Karok erdeje ágaskodott, végül a fölizzó hangulatban kevés kivétellel mindenki fölállt, és egyhangúan üvöltöttek: Halál az árulókra!

Gyulaffy meglegedett azzal, hogy szótlan nyújtotta a karját. Az ülve maradók dacosan meredtek maguk elé. Nem tudhatták, mi vár rájuk. Még az is előfordulhat, hogy a tiltakozókat a helyszínen összevagdadják. Báthory csöndet intett, megvárta, míg a zajongás elhal, az urak elé állt, és habozás nélkül belevágott:

– Salus populi suprema lex.¹⁰ Ez az ítélet indoka, nem a bosszúvágy. Becsülöm azokat, akiknek volt bátorsága és nem haboztak ellene szavazni. Ne érje őket bántódás! A diéta határozott. Holnapután sor kerül a döntés végrehajtására. Egy valamit azonban elvárok. Senki se merészeljen távol maradni. A nézetek szabadsága és az ellenszegülés két dolog. Aki az országgyűlés akarátát nyíltan semmibe veszi, éppolyan bűnös, mint a lázadók. Ha időnek előtte elhagyja Kolozsvárt, elfogatom és kivégeztetem. A szánamal érthető, a rendbontás üldözendő. Az urak jelenlétükkel tanúsítsák, hogy törvényeink szerint járnunk el. A gyűlést délutánig elnapolom. Távozhatnak!

A DIÉTA RÉSZTVEVŐI az udvaron csoportokba verődve társalogtak, végül úgy döntöttek, fölkeresik a Szent Mihály-templomot. Katolikusok-protestánsok mind oda tartottak, elvégre a lakosság fele szász, a várost a centumvirátus,¹¹ vagyis magyar-német tanács irányítja, az évente választott főbíró épp szász vérű, ráadásul az épületet az unitáriusok használják. Az előkelőségek és a céhek evangélikus előjárói a dómtól nem idegenkedtek, hisz a felekezeti különbség ellenére Isten hajléka, ráadásul a legtágasabb s a leginkább befogadó. A polgárok a hittételeket nem firtatták, inkább azzal törődtek, hogy a gyülekezetek nagy megrendelők, a templomok berendezése, faragványai, rácsai és kegytárgyai javításra szorulnak, azt meg idevalósi mesterekre bízzák. A szász küldöttek úgy vélték, érdemes a magyar urakhoz csatlakozni, mert a fontos értesülések mind tőlük származnak, ugyanakkor vevőkként is bőkezűek.

A menet a dóm előtt megtorpant, hogy bevárja az érkezőket. Addig is az égbe szökő tornyot bámulták. A bélietes kapubejárón három címer díszelgett, fölöttük Szent Mihály szobra annak jeléül, hogy a város a Budai Nagy Antal-féle parasztlázadás nyomán eltörölt kiváltságait 1444-ben Mihály napon kapta

10 A nép üdve a legfőbb törvény.

11 Százak tanácsa.

vissza. A magyar és cseh királyi, valamint a német császári címet a trónhalmozó Luxemburgi Zsigmond használta, a tornyot Korvin Mátyás építtette. Egy szász küldött megjegyezte: jó, hogy e jeles épületbe tartanak. Hátha az ország dicsőségét Báthory István újítja meg. Azt nem tette hozzá: ha a fejedelem Lengyelországba távozik, nagy kérdés, mi vár Erdélyre és a Partiumra.

Egyesek az oldalkápolnába tértek imádkozni, mások üres szemmel nézelődtek, és a teendőket latolgatták. Az ítélet elhangzott, de úgy vélték, Báthorynak szándékában áll még egy fontos elhatározását bejelenteni. Az eszesebbje arra számított, a döntés a viszonyok közjogi rendezésére szolgál, míg azok, akiket furdalt a lelkiismeret, a fejedelem kíméletlenségén morfondíroztak. Elégtétel és tehetetlenség: e kétféle állapot határozta meg a küldöttek hangulatát. Páran képtelenek voltak dűlőre jutni. Csak arra vágytak, legyen vége, mehessenek haza, és a kivégzések jóváhagyásáért otthon ne érje őket szemrehányás.

A rideg főhajó, a félhomály, a kopott padlat, a meztelen kőoszlopok és boltívek temetői hangulatot árasztottak. Nem segítették a megnyugvást, inkább kriptára emlékeztettek. A csönd és a dísztelen oltár azt sugallta, senki sincs, akinek ne kéne rettegnie akár a világi hatalomtól, akár a túlvilág fenyegetésétől. Az urak nem féltek a harcmezőn, a párviadatok során és nyaktörő vágta közben vadászaton, ahol könnyen előfordulhat halálos baleset, de a székesegyház légköre ijesztő volt, az üresség súlyosan ránehezült a lelkekre. Katolikus templomban ha nem folyik istentisztelet, legalább látni egy imádkozó szerzetest, kispapot, sekrestyést, templomszolgát, ájtatos vénasszonyt, térdeplő koldusokat és nyomorékokat, de az unitáriusok csupán íghirdetéskor gyűlnek össze, akkor is csekély számban, mert a hitük ugyan törvényes, de nem elfogadott.

Végül a küldöttek vérmérsékletük szerint gondolataikba merülve vagy háborgó szívvel távoztak, és köszönés nélkül szétoszlottak. Ki egy fogadóba tartott, ki a piactérre, hogy egy kupa borral vagy vásárlással üsse el a kora délutánt.

AZ ORSZÁGGYŰLÉS ÚGY FOLYTATÓDOTT, mintha el sem kezdődött volna. A bevonuló Báthory fürkész pillantással számba vette a jelenlevőket, mint gazda a jószágot. Szokás szerint várta, hogy az urak elcsöndesedjenek, és megnövekedjen a kíváncsiság. Az írópultnál ácsorgó deákok készen tartogatták a lúdtollat, a tanácsstagok fősorakoztak a trón két oldalán, míg a főbíró, dolga nem lévén, a küldöttek közt foglalt helyet. A részletekre gondosan ügyelő fejedelem ezzel is jelezni óhajtotta, az ítélet elhangzott, további vitának helye nincs. Az arcokon látszott, belenyugodtak, s ezek után bármi lesz, a javaslatokra áldásukat adják. Legtöbbszeretteek volna túljutni a közlendőkön, mert a lényeg: a bűnhődők névsorát kihirdették, a büntetést megszavazták, innen kezdve politikára kerül sor, melyben eligazodni a fejedelem dolga, nekik csupán szentesíteni kell. A szászok másképp gondolták. Iparuk és szerteágazó üzleteik szempontjából csöppet se volt mindegy, merre fordul Transzszilvánia, korlátozza-e Báthory az árucserét, nehezíti-e vámokkal, egyáltalán, hogy áll a Habsburgokhoz? Az is eszükbe jutott: nincs öt éve, hogy a somlyai nagyúr katonái féltucat társukat

vágták le csak azért, mert a palota előtt részegen hangoskodtak. A birtokos urakat csupán a föld és a tulajdonjogi perek érdekelték, valamint az előrejutás és a fegyveres szolgálat. A szász küldöttek az efféle szűklátókörűséget megmosolyogták. Magukban hálát adtak az Istennek és a nemesség tudatlanságának, hogy önként elvetik a hasznot, mi több, az iparkodást éppúgy lenézik, mint a mezei munkát. A székek már annak is örültek, hogy jogaikat a fejedelem nem óhajtja csorbítani, és beéri a lázadók kiirtásával.

A közakarat Báthory elhatározását ugyan szentesítette, de az uralkodó – biztos, ami biztos – az udvaron fölsorakoztatta a testőrséget, csapatokat vont össze a város határában, az utcákra őrzárakat rendelt, bezáratta a kapukat, és megtiltotta a csoportosulást. Épp csak kijárási tilalmat nem hirdetett, de az alabárdosok a jövő-menőket hazazavarták, a koldusokat bekergették a templomokba, a kocsmák előtt korhelykedőket az ivóba. Fenyegetés a javából, ha ezúttal nem is volt szükség rá. A szigor a küldötteket legalábbis elgondolkodtatta. Érezték, a fejedelem nem tréfál: az intézkedéssel bárminemű forrongás elejét akarja venni, és nem csak a kivégzés zavartalan lebonyolítása végett. Más oka is van. A nagyteremben csendes izgalom hullámmozgott, az urak országnagyoktól a kurtanemesekig a fejedelmet órákulumként bámulták. A közönyt és a belenyugvást leplezetlen kíváncsiság váltotta föl. Valahogy megérezték, nagy horderejű bejelentés várható, mely alapvetően befolyásolja Erdély és a Partium státusát. Izabella királynő és Fráter György óta nem került sor ilyesmire, s ha így van, a tét az ország sorsa és a három erdélyi nemzet jogállása.

A tanácsstagok hűvösen meredtek maguk elé. Tudtak az elhatározásról, nem is próbáltak úgy tenni, mintha sejtelmük se volna róla. A Forgách püspök nevében eljáró Berzeviczy a fejedelemre pillantott, az helyeslően vissza, a padovai univerzitáson képzett diplomata előlépett, s mintha egy semmiségről volna szó, halkan közölte:

– Tekintetes karok és rendek, már csak egy kérdést óhajtunk megvitatni. Nevezetesen a fejedelemség önállóságát. Fölkérem urunkat, ismertesse a javaslatot! Báthory fölemelte tarka gyöngyökkel kirakott, aranygerezdes buzogányát, pillantása végigsöpört a sokaságon, végül belekezdett:

– A Teremtő akaratából levertük a fölkelést. Ideje, hogy szándékunkat nyilvánítsuk és jogszabályba foglaljuk. Összegezve: a magyar királyoknak többé nincs joguk Erdélyben törvénykezni. Habsburg Miksáról van szó, de bármely utódáról, akkor is, ha a magyar rendek felséggurukká választják. Mi az ő elhatározásukat nem ismerjük el. Többé nem tekintjük alávetettnek magunkat. Ehhez kérem nagyságtok beleegyezését.

Nehézkesen leült, és vizsgálgató tekintettel várta a küldöttek megszólalását.

A teremben fölzúgott a meglepetés moraja, majd csend támadt, egy ideig sűrűsödött, végül az urak fölugráltak, és kivörösödött arccal ordították:

– Pokolba a császárral!

– Vivát, Báthory!

– Éljen a nagyságos fejedelem!

Az üvöltés a mennyezetig csapott. Alig akart elhalni. Ekkora öröme sem Báthory, sem a tanács s a fejedelemez közel állók sem számítottak, bár jobban megdondolva nem igazán volt meglepő. Az urak végre megszabadultak attól, hogy a király kérdésessé tegye birtokaik jogállását, és tetszés szerint idegeneknek vagy helyi cselédeknek adományozza. Hűtlenségre, felségárulásra bármikor lehet hivatkozni. Így járt Gyulaffy és sokan mások, akik Erdélybe vagy lengyel földre menekültek nemcsak kifosztva, de a pusztá életük megtartása végett is. Csak a szászok hallgattak. Már is fenyegetve érezték kiváltságaikat és gyümölcsöző kapcsolataikat a királyi Magyarországgal, a birodalmi városokkal és a Hansa-kikötőkkel. Ekkora érvágás megnyomorítaná a tehetős polgárságot is. A helyi adásvétel fontos, de a távolsági kereskedelem a gyarapodás alapja. Hiába bővelkedik nyersanyagokban, sóban és nemesfémekben Erdély, vásárlóereje meg sem közelíti a Nyugat gazdagságát. Minderről a rendeknek fogalmuk sincs. Beérik azzal, hogy a parasztot szipolyozzák, egymás barmait lopkodják, a vitatott mezsgyét elszántják, vámot szednek, fosztogatnak, háborút kezdeményeznek, hogy gyilkoló ösztöneiket kiéljék, gyűjtogassanak, zsákmányoljanak, akár egy jó lóért, fegyverért megdögöljenek, holott ésszel, szorgalommal többre vihetnék.

A fejedelemez figyelmét a szászok gyanakvása nem kerülte el. Az országgyűlés nem műhely és nem piac, itt alig számítanak valamicskét, de esze ágába sem volt a félelemre okot adni. Az ország helyzetéről jóval többet tudott, mint akár a nemesek, akár a lófők, a kalmárok és céhes uraimék. A három réteg egymásra szorul; ezt kell megértetni az egymást kölcsönösen lenéző ostobákkal. Elég kárt okoz a vallási megosztottság, nem szükséges rendi gyűlölködéssel tetézní. Fölállt, csöndet parancsolt, és eltökélten folytatta:

– A szászok privilégiumai sérthetetlenek. Éppúgy kereskedhetnek, ahogy eddig tették. Mostantól jobban járnak, mivel nincs okunk hűségükben kételkedni. Élvezzék Transzszilvánia önállóságát és védhatalmát. Hivatkozzanak arra, hogy a külhoni törvények alkalmazását megtiltottuk. Idevalósiak, városaik, falvaikat és templomaikat Erdély földjére építették, őseik itt nyugszanak, gyermekeik itt fogannak. Így hát szabadságuk a vallásban és a bíraskodásban ne csorbuljon. Csak a szokásos adókat fizessék. Jusson eszükbe: nincs más hely, ahol hitüket meggyőződésük szerint gyakorolhatják. Az 1568. évi tordai határozat örök időkre szól.

Erre a szászok csöndesen, de a fejedelmet mégiscsak megéljenezték.

Báthory végezetül annyit mondott:

– Ne keressenek ellenséget a magyar urakban! Ők védik és igazgatják az országot. Kendtek nem állítanak hadat. Nem kifogásolom. Ki-ki tegye, amihez legjobban ért. Aki iparkodik, megtalálja a számítását. Ne hallgassanak idegenekkel paktáló előjáróikra, ha nem akarnak bűnhődni. Erdély a maguk hazája, nem a német birodalom. Onnan rég eljöttek, itt az idők végezetéig megmaradnak. Isten áldja a szász nemzetet!

A fejedelemez érvei az összes jelenlevőt megnyugtatták, azokat is, akik újabb adományok és kiváltságok osztogatására számítottak. Úgy vélték, a jutalmazás-

ra a kivégzés után kerül sor. Az urak föllélegezve indultak a kocsmákba, hogy örömeiket borral öblögessék, és a diéta határozatait alaposan kitárgyalják. Minden gyűlés fénypontja, az ivóban társalgás és a mulatozás úgy hozzátartozott az életükhöz, mint kardhoz a tokja. Ezúttal attól sem kellett félni, hogy a politikai táborok összezsapnának, vér folyik, és a holtakat saroglyán cipelik el. Sokan már annak is örültek, hogy hazatérve lesz mivel dicsekedni, legfőképp azzal, hogy a vérpadot saját szemükkel látták, s az ámuló családdal, a szervitorokkal, a szomszédokkal és a pappal közölhetik a részleteket. A magyar, a székely és a szász küldöttek külön-külön csoportosultak. Ki-ki a saját fogadójába tartott, mert a rendi különbség és az évszázados ellentétek egycsapásra nem szűntek meg. Ez is több volt, mint amennyire számítottak.

A fejedelem a hozzá legközelebb állókat a kisebb tanácsterembe invitálta, hogy érezzék a bizalmát, s hogy támogatásukért köszönetet mondjon. Gyulaffy-nak külön szólt, mert tudta, máskülönben nem tartana velük. Az országgyűlésen csupán kifejezett parancsára vett részt, nem ordított a többiekkel, és az összeverődő főurakhoz sem csatlakozott. Beérte azzal, hogy megszavazta a kivégzést és Erdély önállósulását, amúgy merev arccal üldögélt, és majdhogynem kívülállóként hallgatta Wesselényi és Báthory szózatát. A fejedelemnek szemet szűrt László úr díszpáncélja és drágakövekkel kirakott könnyű kardja. Ezekről eltekintve posztóköpenyt, ujjast, szűk nadrágot, csizmát és acélsarkantyút viselt, vagyis a szokásos puritán öltözkését. Az uralkodó meglepő bizalmas mozdulattal átkarolta, és rákérdezett:

– Hogy jutott e remek vérthez nagyságod?

– Egy Joákim nevű segesvári fegyvermíves csinálta. Futotta rá naccságod pénzéből. Egy részét a katonáimnak adtam, a maradékából elkészíttetem.

Fanyar mosollyal tette hozzá: A láncing egyre súlyosabb. Ha nem muszáj, nem hordom.

– Jóra fordította. Az urak lássák, Erdély legjelesebb harcosával van dolguk.

Beléptek, és sorra helyet foglaltak az asztalnál. A cselédek ezüsttálcán met-szett üvegcancsóknak fölhordták a bort, hozzájuk illő kristálypoharakkal és az udvarban szokásos damaszt törülközőkkel, végül macskatalpon távoztak. A kovácsoltvas tartókban lobogtak az illatosított gyertyák, a szemes üveglablakokon megcsillant a fény, a teremben derűs hangulat uralkodott.

– Igyunk! – kezdte Báthory.

Maguk közt voltak. A legifjabbak töltöttek, az urak a poharakat fölemelték, és egy hajtásra kiitták. Báthory legremekebb borát, vörös szerémségit hozatott. Tehette, mert a török az adásvételt nem akadályozta, a fejedelem pecsétes hordóit nem sújtotta illetékekkel, és nem kobozta el a szállítmányt. Senki sem akart elsőként szólni. Még a túlon túl öntudatos Hagymássy is tartotta a száját, mert a hallgatag László úr mellett az éles eszű Berzeviczy, Wesselényi és a tanácsosok társaságában e jogilag képzett személyeket illette a kezdeményezés, nem szólva a fejedelem öccséről, Kristófról és magáról Báthoryról. Az ifjabb fiverről tudni vélték, ő lesz Erdély helytartója, ha István urat lengyel királlyá választják.

Kristóf katonának és diplomatának is megfelelt, még ha Gyula ostromakor¹² Kerecsényi Lászlóval kudarcot is vallott. Nem tudta rávenni a főkapitányt, hogy a várat adja át János Zsigmondnak. Kerecsényi a rommá lőtt erődben kilenc heti ostrom után, egy pusztító vérhasjárvány közepette rákényszerült, hogy elfogadja Pertev pasa ajánlatát, miszerint bántatlanul elvonulhatnak, csak hogy a lázadó janicsárok a pasa szándékát megghiúsították, az embereket levagdalták, a főkapitányt foglyul ejtették, végül Nándorfejérváron a nagyvezír parancsára megfojtották. Keveseknek sikerült elmenekülni, köztük a jelenlevők egyikének, Géczy János hadnagynak. A lovas tiszta a császáriak tétlensége miatt úgy döntött, Miksa hadában többé nem szolgál, s mint sokan mások, Erdélybe ment. Tapasztalatait a fejedelem hasznosította, bár jelentős tisztséget eddig nem kapott.

A többiek is a jövőn merengtek. Mivel a lázadók sorsa és Transzszilvánia státusa elrendeződött, az urakat a lengyel királyválasztás foglalkoztatta, bár a fejedelem láthatóan épp erről nem akart beszélni. Eljön az ideje – mondogatta, s úgy tűnt, most is ehhez tartja magát. Sokan a legtalányosabb uralkodók egyikének vélték. Miksa császár Báthory személyében emberére talált, nem is tudott megbirkózni vele. A fejedelem egykedvűen hallgatott, a bor fogyott, a csönd vastagodott. Iszogattak, mintha más teendőjük nem volna.

Végül Báthory a szakállába mosolygott:

– Köztünk a helye az ifjú Balassának, de gyöngélkedik. Már is jeles poeta hírében áll.

Gyulaffy fölélénkülve kérdezte:

– Pimasz tacsók, de ha már a naccságos fejedelem szóba hozta: fölépül?

– Bizonyyal. Szándékomban áll magamnál tartani. Írástudó ne kószáljon összevissza. Remélem, az udvar díszére válik, itt is, Krakkóban is. A Porta követeli, hogy adjam át. Nem Bálinttal van bajuk, hanem az apjával.

– Ezek szerint lengyel földre viszi.

– Ahogy mondja. Megjárta Krakkót, Varsót és Danzig városát. Azonfelül van még egy okom.

Éspedig? – kérdezte a sztambuli követ, Kendy Sándor.

– Nagyságod jobban tudja, mint bárki más. No de tudják meg a többiek is. A nagyvezír, Mehmed pasa gyűlöli Balassa Jánost. Ezért akarja a fia kiadatását. Izente, hogy hamarosan írásban megerősíti.¹³ A válasz készen áll.

– Mi légyen az?

– Keresztény uralkodók keresztényeket a Portának sose szolgáltattak ki. Arra törekedtek, hogy a rabokat megszabadítsák. Bálint elfogatása és a Jedikulába zárása nemcsak hitünk ellen való, de ország-világ tudtára adná, hogy a török szolgálivá lettünk. Domine Osvát! – kiáltott a várakozó deákra. – Szó szerint jegyezze! Ezt továbbítsa Kendy úr Sztambulba, ha a nagyvezír fermánja megjön. *Mikor egy szolgálék az Balassi fiát megfogta, egy bottal ütötte volt agyon, kibe megsiketült*

12 1566. augusztus.

13 A levél kelte 1575. okt. 28.

*és az kórság is gyakorlatossággal úgy üti el, ugyanannyira vagy, hogy sem élhet, sem halhat: elvajult.*¹⁴ Amit most mondok, ne írja, csak a tanácsosokkal közlöm. Ifjan szolgáltam János úr kardja alatt. Távoli rokonom. Bécsi fogságom során megtanultam, a tömlőc keserves. Inkább a halál. Ezért ítéltem a lázadókat pusztulásra. Amióta az ifjú Balassa körünkben lábadozik, három gyönyörű verset fabrikált, az egyiket Morgai Katának, a másikat Kendy Ferenc uram hitvesének, Bebek Annának, a harmadikat egy Borbála nevű nőnek. Ekkora tálentumot nem hagyok veszni, máskülönben semmi értelme a mi szabadságunknak.

A fejedelem nyomós érveit valamennyien elfogadták, azok is, akik a költészetről semmit se hallottak, nem is érdekelte őket. Az ifjú Balassa szertelensége köztudomású, s az is, hogy a gerjedelme nem ismer határokat, no de poéta, nemdebár? Szegény egyelőre nemigen tud a szobájából kimozdulni, de neki magának köszönhető. Kornis befelé somolygott, mert a költő elfogásáért és a zászlóalj szétveréséért Báthory birtokkal jutalmazta, márpedig a föld nem papírrongy, mint a fegyverforgatásban járatlan siheder firkálmányai. Az uradalom némi szerencséivel századokon át megmarad, míg a verseket úgy elfújja a feledés, mint vihar a falevelet.

Egyesek a poézist deákos ostobaságnak és főrangúhoz méltatlannak találták, mások a lantos Tinódira emlékeztek, és úgy vélték, éppúgy lelkesíti a katonákat, mint az istentisztelet, a muzsika, a rézdobok, a jó lovak, az ágyúk és a remekmívű szablyák. Gyulaffy az utóbbiak közé tartozott, őt azonban nem csak hadi szempontok vezérelték. Holt barátja, Máté prédikátor még a csobánci várban fordítgatott pár latin, német és francia verset, köztük egy Ronsard nevű rímfaragóét, kinek sorai egy nehéz percben megbékítették asszonyával és a világgal. Lelke mélyén örült, hogy Alárdon fölgerjedt dühében nem rontotta a sebesült Balassa állapotát. Hallgatott, mert ha a költőt dicsérné, a többiek ugyan elcsodálkoznának. Ki nem néznék belőle, hogy véres portyái, gyilkos párviadalai, győztes csatái, legutóbb a foglyok felköttetése és megégetésük ellenére köze van a lírához is.

Báthory azonban tudta.

Szűkebb környezetében, de az országban is kevés dolog történt, amiről ne szerzett volna tudomást. Híveit alapos vizsgálat alá vetette, László urat például sógora, Forgách püspök és mások révén, akik a várúr közelébe jutottak. A kancellárt félévente levélben tudósította a csehi pap, Dani atya is. Egy segesvári szász a Rathauskellerben Joákim mestert és a legényét faggatta, majd a consiliumot jelentésben tájékoztatta. Báthory spionjaiként szolgáltak a főnemesek szomszédai is. Csak a hozzá legközelebb állók sejtették, hány kémet és besúgót foglalkoztat Erdélyben, a királyi Magyarországon, Budán, Bécsben, Prágában, Sztambulban, Krakóban és Rómában egyaránt. Ügyelt a vallási kérdésekre is, ezért az izgága unitárius lelkész, Dávid Ferencet jóbarátjával, Blandrata orvosdoktorral figyeltette. Mindezekkel Gyulaffy többé-kevésbé tisztában volt, de csöppet sem kifo-

14 Báthory eredeti szövege.

gásolta. Sokkal eszesebb volt annál, semhogy az eljárásért megnehezteljen, hisz a török elleni harcok során hírszerzőket maga is alkalmazott. Tudta, hogy uralkodni alapos értesülések nélkül nem lehet. S mivel a fejedelemnek a família hűségében kételkedni oka nem volt, László úr a jelentgetésről vállvonogatva vett tudomást. Bepanaszolták birtokszomszédai is nem egyszer, de velük se törődött. A vádakat az irigységnek tulajdonította, és annak, hogy kisnemesek a nagyurat alulról nézegetik, míg ő szembenéz Báthoryval és bárki mással, ha szükség van rá.

A vendégek úgy látták, a borozás a vége felé közeledik.

Nem akartak visszaélni a fejedelem türelmével. Mi tagadás, az ítélet és a nagy horderejű bejelentés próbára tette az országnagyokat is. Legtöbben úgy vélték, Balassa főlemlegetése arra szolgált, hogy a döntésekről elterelje a figyelmet, és enyhítse a szomorúságot. Báthoryt csupa eltökélt férfiú vette körül, de a csoportos kivégzés megfeküdte a gyomrukát. Ha be is látták annak szükségességét, örömet senkinek sem okozott. Az uralkodó végül kurtán közölte:

– Elbocsájtom nagyságtokat. Búcsúzóul figyelmükbe ajánlom Balassa úrfi egy kijelentését. Azt találta mondani: Ahogyan a pirkadat szüli a napot, úgy virrasztja föl Báthory Erdély szabadságát. Non nobis Domine...,¹⁵ de szépnek találom.

Egyedül Wesselényi vette a bátorságot, hogy feleljen:

– A nagyságos fejedelem nemcsak gyűlöli a hízélgést, meg is torolja. De lám, ennek a poétikus mondatnak nem tudott ellenállni. Megértjük. A költő szavakba foglalja azt, amire mi, törvénytudók nem vagyunk képesek.

– Bálint apjának nehéz dolga lesz a császárvárosban. Ezek után kegyvesztésre ítélik. Egy jó emberem tudósított Istvánffy Miklós királyi tanácsos leveléről. Batthyány Boldizsárnak írta. Balassa Jánosnak nem mert szólni, hogy a fia fogságba esett. Boldi urat úgy tájékoztatta, a költő az én udvaromban mulat Kolozsvárt. Mint látják, nem mulat, hanem lábadozik.

Az urak megértették, ez a végszó, sorra felálltak, meghajoltak és eldübörögtek. Báthory egyedül Gyulaffyt tartotta vissza. Nem lepődött meg senki. Tudták, a generális a fejedelemhez közel áll, ha ritkán is adja tanújelét. Okult Izabella és János Zsigmond példájából; nem kreált kegyenceket, s főképp azt nem tűrte, hogy gólemekké dagadjanak. László urat az udvarban immár nem irigyelték, mert visszavonulása végleges volt. Úgy gondolták, közeles háború nem fenyeget, ezért a vénülő hadfira nincs szükség. Kevesen sajnálkoztak, hogy öles léptei a jövőben nem verik fel a folyosót, kavicsszürke szemei nem fürkészik a consiliumot, vaskos karjai nem hevernek az asztalon, és nem fenyegetnek halálos párviadallal. Mi tagadás, legtöbben nem szerették. Túlságosan ijesztőnek és megközelíthetetlennek látszott.

Amikor egyedül maradtak, Báthory rákérdezett:

– Megvárja az ítélet végrehajtását?

15 Nem nekem, Uram...

- Ha eccer parancsba adta...
- Nagyságoddal kivételt teszek.
- Szeretek holdfényben lovagolni. Elügetnék még ma, csak hogy a kivételezést utálom. A fejedelem óhaja éppúgy vonatkozik rám, mint bárki másra. Maradok.
- Uraságod hívem, egyben rokonom, de nem szeretném, ha zsarnoknak vélne.
- A magyar lehet alattvaló vagy szóga, de sohase cseléd.

HARMADNAP VIRRADATKOR A KOLOZSVÁRIAK mind a piacon szorongtak és zümmögtek, mint a rajzó sáskák. A zsongás valami furcsa lüktető egyvelegbe olvadt. Olykor belehasított egy sikoly, rémült kiáltás, ütlegek puffanása, gyerekírás, melyek a kivégzés nyitányaként fölverték az egész várost. A vérpadot alabárdosok vették körbe, és igyekeztek a vegyes népséget távol tartani csekély eredménnyel, míg megjöttek Báthory Kristóf katonái, és a tolongókat egyetlen rohammal visszanyomták. Nem kímélték az embereket: kardlappal, korbáccsal, buzogánnyal verték a fejükbe, hogy a fejedelem parancsa betartandó. A tömeg ijedten visszakozott, mert tudta, aki elesik, agyontiporják.

Hosszas várakozás után végre feltűnt az elítéltek menete, elől a palotásokkal, mögöttük szekereken a leláncolt foglyokkal, a gyalogvást baktató csuklyás hőhérokkal, papokkal és lelkészekkel, végül Báthoryval, a tanácsurakkal, a serevezérekkel és a török követtel. Az országnagyoknak és hölgyeiknek emelvényt ácsoltak, ahová kitüntetés volt följutni. Jócskán összeszorultak, mert a tehetős polgárok az öröket szemérmetlenül megvesztegették, hogy az aljanéppel ne keveredjenek. A befurakodók eleinte némi zavart okoztak, de az aranyat és a busás kölcsön ígérését a méltatlankodó uraktól nem sajnálták. Márpedig a pénzt a gögös országnagyok sem utasítják el.

Báthory katonái a tömegben folyosót nyitottak, a foglyokat a szekerekről letaszígták, és a vérpad alá állították. Egyesek sápadtan, mások emelt fővel, dacosan várták az ítéletet. Gyávának egyikük se mutatkozott. A vártnál kevesebben voltak, mert a consilium nem szándékozott akasztófákat állíttatni. Úgy vélték, a nyakazás és a csonkítás elrettentőbb és látványosabb, ugyanakkor a vesztőhely és az emelvény ácsolása épp elég faanyagot és munkát emésztett föl.

Egy csoport szerzetes sorra járta a foglyokat. A vigaszt némelyek megköszönték, mások dühödten elutasították, majd lutheránus, kálvinista és unitárius lelkészek érkeztek, hogy a vallásszabadság kívánalmait betartassanak, de a többség ezt sem fogadta el. – Megátalkodottak – suttogetta az emelvényen egy úriaszszony. – Pogányok! – tette hozzá a másik. – Nézőpont kérdése – morogta egy táblabíró. – Egyesek nem akarják, hogy az ítéletet papok szentesítsék. Nem adják be a derekukat Isten szolgálínak sem.

Végül a zsongás elhalkult, a piactérre sötét fátyolként leereszkedett a csönd.

A tömeg egyetlen tátott szájként meredt a vérpadra. Torz pofák, foghíjas ábrázatok, néma üvöltésre nyílt szederjes ajkak, izzadt homlokok, ráncba gyúrt arcok, borzas bajszok, szakállak, csapzott hajú és kopasz fők, parázsló szemek

mutatkoztak mindenfelé. Az emberek lekapták a süvegüket vagy a kucsmájukat – kinek mije volt –, az asszonyok szorosabbra húzták a főkötőjüket, a kölykök a nyakukat nyújtogatták. Innen kezdve egy szó el nem hangzott, míg a jegyző kiszámított lassú léptekkel fölhágott a vérpadra, fölmutatta a pecsétetes irományt, széttekerte, és csaknem szótagolva olvasni kezdte.

A nép elszörnyedve zúgott-morgott. Nem tiltakoztak, csupán meglepődtek, és várták a székelyek ítéletét. A csonkítással büntetett lófők inkább keltettek izgalmat, mint szánakozást, holott a tömegben tipródtak földijeik is. Egyesek úgy vélték, jobb orruk-fülük nélkül megbecstelenítve élni, mintha fejük a fűrészporral töltött kosárba hull, mások szerint inkább a halál, hisz elcsúfított arccal emberek közé nem mehetnek. Legtöbben azt sajnálták, hogy az akasztásra ítélt harmincnégy székely lázadót a szomszéd Szamosfalván kötik föl. Örömetst végignézték volna, hogy rángatóznak a kötélben.

A bakó és segédei előbb a lóföket taszigálták a vérpadra. Leverték a láncokat, kezüket szoros gúzsba kötötték, majd a delikvenszeket tucattal egy hosszú deszkára ültették. Egy szolga bőrszíjon fenegette az amúgy is borotvaéles henteskést, fölmutatta, végül a hóhér kezébe adta. A tömeg nem bírta magával, hullámozni kezdett és felüvöltött. A darabontok az indulatok elszabadulását megelőzendő a sokaságra lándzsát szegeztek. Az emberek megtorpantak, és lélegzetvisszafojtva várták, hogy kezdődjön a ceremónia.

A segédek az elítéltek hajába markoltak, fejüket hátrarántották, a hóhér sorra eléjük lépett, és szemkápráztató gyors mozdulattal lemetszette a vádlottak orrát és fülét. A deszkapadlat tocsogott a vérben. Egy szolga a levágott szerveket kosárba szedte és fölmutatta. Az ordítás az egekig csapott. A levegőben keringő varjak megriadtak, és károgozva elszálltak. Szünet következett, a szolga átadta a kosarat a lándzsások hadnagyának, hogy ügyeljen rá. Nagy értéket képvisel, mert a hóhér a vajákosoknak jó pénzért árulja, persze titokban, mert az efféle adásvétel tilos. A vallásfelekezetek egyformán ellenezik, mivel a kuruzslást az ördög művének tartják, de az udvar szemet huny fölötte. Régi szokás, különben is a bevétel az ítéltvégrehajtó jussa. A fejedelem irgalma jeléül hozzájárult, hogy a megcsonkítottak arcát a hóhérsegéd egy ronggyal átkösse. Nagy kegy; akár el is vérezhettek volna. Csak a beavatottak tudták, hogy Báthory az elcsúfítottakat példának szánja ország-világ előtt. Lássá a nép, hogyan bűnhődnek a lázadók.

Az emelvényen pár hölgy elájult – úgy kellett elcipelni őket –, de a tömeg nem elégült ki. Újfent meglódultak, és várták, hogy sor kerüljön a nap fénypontjára, a fővesztésre. A hóhérsegédek fűrészport szórtak a deszkákra, hogy ne csúszkáljanak a vérben, majd az urakat sorban fölvezették. Hirtelen megzendült a Szent Mihály-templom lélekharangja. A segédek lehúzgálták az elítéltek ujjait és csizmáit – minden viseletük a hóhér tulajdona –, végül a bűnösöket egyesével a tőkéhez vezették. A kétkezes pallos szaporán villant, a levágott fők a kosárba gördültek, a tömeg lihegett az izgalomtól. Az országnagyok az emelvényen fölálltak, hogy a kivégzést jobban lássák. A harang mindvégig zengett-bongott,

pár asszony fölsírt, a katonák merev arccal nézelődtek. Gyulaffy unatkozva meredt maga elé. Mikor Hagymássy némi gyanakvással rákérdezett, csak annyit válaszolt: – Még nem találkoztam a fiaimmal. Mielőtt elmék, pár szót váltanánk. E' jár az eszemben.

– Épp kivégzéskor! Nem rossz ómen, generális uram?

– Ha valami nem teccik nékiek, távoznak, mint az apjok.

– Ugyan hová?

Gyulaffy most már megdühödött, de a haragját igyekezett visszafogni. Nem ment. Utálta a nábob Hagymássyt, s azt sem feledte, a jóember eleinte Bekes híve volt. László úr szemében a meggazdagodott zalai kisnemes származása is hagyott kívánnivalót maga után. Tudta, a fővezér irigyi nem az adománybirtok miatt – neki sokkal többje van –, hanem a hírnév végett. Csakhogy azt nem lehet jutalomba kapni. Hagymássy azért is neheztelt, hogy a fejedelem kinevezte a mezei hadak generálisává. A várúr magas rangját nem bocsájtotta meg. Másnak szánta, de Báthorynak nem mert előhozakodni vele, nem is próbálkozott, mert Forgách kancellár figyelmeztette, ezzel veszélyeztetné a saját pozícióját. A fejedelem személyi kérdésekbe nem tűrt beleszólást, de még javaslatot sem. A toborzás, az alapos kiképzés és a szentpáli győzelem az uralkodó döntését igazolta, de ahogy lenni szokott, a szűkkeblűség a diadal ellenére makacsul igazolta saját magát.

Gyulaffy a főparancsnokot alaposan végigmérte.

– Egy: ne generálistozzon! Kettő: ne faggasson! Van ölég seggnyalója. Haggyon békin!

Hagymássy elsápadt, de meg se tudott szólalni, László úr fölállt, az urakat szétlöködüste, és úgy otthagya őket, mint eb a potyadékát. Az emelvényről nagy léptekkel ledübörgött, átvágott az oszladozó tömegen, és magához parancsolta a csődörét. Futólépésben hozták. Nyeregbe ugrott, és hátra se nézve elvágatott.

A palotában följánlott szállást köszönettel visszautasította, mondván, marad az embereivel. Szokás szerint a Szamos-parton egy füzesben veretett tábornak oda igyekezett, és onnan üzent a fiainak. Lackó egy tucat kékruhással fertályórán belül megérkezett, de István bokros teendőire hivatkozva az udvarban maradt. Öccse félszívvel próbálta mentetetni, László úr legyintve félbeszakította, és kedvtelve nézegette a kapitány szálas termetét, tőle örökölt szürke szemét és azt is, milyen jól hordja az ajándék damaszkuszi szablyát. Örömteli meglepetésként Osvát deák kisebb fiával tartott. Rég nem találkoztak. Látszott, a két fiatal kedveli egymást, még ha a katona és az írástudó, a Gyulaffy-sarj és a pász-torgyerek közt szoros barátság nem is jött létre.

László úr saját háza népét egyformán kezelte, mert ifjúkorában a csobánci várbirtokon nemcsak ő, apja sem tartott távolságot embereiktől, de be kellett látnia, a fiatalok másfélék, s a magyarországitól eltérő az erdélyi udvari világ. A török szomszédságában urat és parasztot a veszély már-már összekovácsolta. Az egykori főkapitány jobbágy származású kopjásai a különbséget az örökös készenlét során csaknem kiegyenlítették. László úr gyakran mondogatta: A vé-

rünk egyformán piros. Az ősnemes, a lovasember, a portyázó és vakmerő bajvívó gőgjét csak a vele egyívásúakkal érzékeltette, szolgálaira és katonáira nem terjesztette ki. Velük atyai jóindulattal bánt – ha nem ellenkeztek –, de Lackó egy más korszak szülötteként az alacsonyabb rendűekkel nem cimboráskodott, igaz, bajtársaival sem. Ordas farkas, mint az apja – suttozták. Tudott róla, de nem törődött vele. Arra törekedett, semmiképp sem a hírneves generális fiaként tartsák számon. Saját jogon akart előre jutni. Ebben is különböztek Istvántól, aki sűrűn fölemlegette elődeiket: Mátyás érseket, Lesták vajdát, Balduin főpohárnokmestert és a többi nagyságot. Rablólovag ősiekről nem beszélt, ami László urat megmosolyogtatta. – Abban az időben – közölte vigyorogva – aki nek lova, fegyvere vót, nem tisztelte a törvényt. Saját szervitora döfte le a veszp-rémi püspököt.¹⁶ Őexcellenciája ugyanúgy hatalmaskodott, mint azok, akik levágatták.

– Ozsvár' fiam – kezdte –, hogy megy sorod az udvarban?

– Köszönöm méltóságod kérdését.

– Ne méltoságozz. Felelj.

– A fejedelmi kegy nemességgel ruházott föl.

– Nocsak! Osz't' mi a címered?

– Ténta és toll, a sisakdíszből kinövő, kardot markoló páncélos karral.

– Méltó és szép! Apád – Tormás nevű, ugyi? – örülne!

Lackó meglepetten bámulta. Ezek után nem akarta tegezni.

– Ezér' nevezi a naccságos fejedelem domine Osvátnak! Eddig mé' nem említette?

– Kapitány urat nem akartam e kicsiséggel terhelni.

– No de hogy a hír el se jutott hozzám...

– Nagyságod igazi Gyulaffy. A fecsegők meggondolják, kérdezni merészkedjenek-e.

– Csak nem félnek tülem?

– De bizony. Másfelől a fejedelem utálja szószátyárkodást. Egyforma mozdulattal jutalmaz és büntet. Azt mondja, a földi kegy mulandó. A kancellárián szigorú fegyelmet tart. Kaptam egy falucskát, de nem volt érkezésem fölkeresni. Sok a dolgom.

Gyulaffy a deákat széles mosollyal fürkészte. Örült, hogy vitte valamire az udvarban. Azt is megállapította, Osvát háta nem görbült meg, szeme alatt nem lógnak táskák, s híján van a kancellistákra jellemző tudálékosságnak. Maradt az, aki: bojtár a havason és remek íjász, majd fegyverbíró inas Szilágycsehiben. S lám, érdemes volt taníttatni. A zömök, vállas deák megérezte, és elfogódottan motyogta:

– Méltóságodnak és hitvesének, Margit úrnőnek köszönhetem az előrejutást. Nem tudok elég hálás lenni érte. Engedelmeivel, ha egy nap fiam születik, a László nevet kapja. Ha lány, Margit lesz.

16 Héder nembeli Kőszegi Péter, 1289.

– Odébb van az! – vigyorgott Gyulaffy. – A jó házassághoz szerencse köll. Na és mi a dógod?

– Első írnok lettem a kancellárián, de a kardot se hanyagolom el. Nem szeretném elfeledni, amit méltóságodtól és Máté prédikátortól tanultam.

– Meghótt szegény.

– Tudok róla. Misét mondatnék érte, de protestáns volt. Stipendiumot¹⁷ adtam az ifjúnak, akit a kegyed jóvoltából a tiszteletes Vízaknai Gergely iskola-mesterhez küldött. Azt beszélik, ő lesz Fokos Máté utóda Sarmaságon. Készül a wittembergi univerzitásra. Hálás nagyjóúramnak, de nincs bátorsága a Gyulaffyakat fölkeresni.

– Semmi szükség rá. Különben is, micsinájjak egy evangyéliumi hitű eretnekkel? Ha az úrnő megtudná, lenne bajom belüle, oszt’ egy ideig zargatna. No de Máté barátsága megért ennyit. Meg hát édesmindegy, ki hogy tiszteli az Urat. Pogány ne légyen, az a fontos.

– Azt tudja-é, hogy a fejedelem keményen tartja a katolikát? Misét hallgat, gyón, áldoz, tiszteli a szenteket.

– Ragaszkodik hozzá, de nemcsak szívből, hanem politikából is. Máskülönben a lengyelek aligha tennék királyukká. Ha jól szógálsz, magával visz Krakkóba.

– Tartok tőle.

– Osztán mér’?

Osvát zavartan tipródott. Már bánta, hogy a dolog szóba került. Félt, ha elhatározása kitudódik, a fejedelem és a tanácsurak hálátlansággal vádolják, nem szólva Gyulaffyról. Földühödni, és soha többet nem bocsájtaná magasságos színe elé, de nem visszakozhatott. László úr máris úgy méricskélte, mint héja a vergődő galambot.

– Méltóságos uram! Szép ez az Erdély, és mozgalmas Kolozsvár, Gyulafejérvár... Szilágycsehit második otthonomnak tartom... De visszavágyok a Kárpátokba, az enyéimhez.

– Éjnye! Mi a fenét kezdenél a havason? A sok tudományodat hová tennéd?

– Jegyzőnek állnék egy faluba. Följárnék a pásztorokhoz. A tálentumos kölyköket taníthatnám. Oda húz a szívem. Odavalósi asszonyt akarok.

Gyulaffy homloka úgy elfelhősödött, mint vihar előtt a nyári ég. A deákot hosszan méregette, végül erőt vett a szomorúságán, félrevonta, és sóhajtva belevágott:

– Megértelek. Erdélyben és a Partiumban én is idegen vagyok. Fiaim-lányaim má’ nem, de mink ketten a nagyasszonnyal nem bírnunk belegyökerezni. A várbirtok megfelel, a jószág hízik, a jobbágyok is szorgosak, de úgy hiányzik a Csobánc, a Balaton, a hullámozó nádas, a bazaltkúpok s a közebük szoruló falvak, mint iszákosnak a bor. Egyre gyakrabban gondolok Pannóniára. Még a pogány közelségét is hiányolom. A viaskodás célt adott az életemnek. Furcsa, ugyi?

– Nékem nem, jóúram. Csak tudnám, Báthorynak hogy mondjam el.

17 Ösztöndíj.

– Ünaccsága megérti. Nagyember kicsire nem néz, te pedig, nemesség ide vagy oda, csak egy toll vagy, semmi több. Van belüled bőven urunk szógálatában. A tiednek szükségük van rád. Rám is otthun vóna szükség, és lám, elkergettek. No de eleget fecsegtünk. Ha a fejedelem beleegyezik, keress föl a váramban. Búcsúzz el a nagyasszonytól, a nénőtől, a szakácsnétól, azoktól, akik gondot viseltek rád. Addig Isten véled!

Elfordult, és nagy léptekkel a folyópartra ballagott. Lackó úgy követte, mint kölyökkutya a falkavezért, engedelmesen és némán. Tudta, apja pár szót akar váltani vele, s hogy várnia kell, míg rendet tesz kavargó gondolatai közt. A Szamos lustán és zavarosan folydogált, nyíllövésnyire a katonák itattak, egy libacsapat gágogva leszállt, és a túlpartra evezett. A szikrázó napsütésben fölvetette magát egy ponty, és rezes villanással csattanva meggyűrűztette a tükröt. Akkorát szólt, mint egy puskalövés. A folyócskába egy ladik barázdát hasított, a halász szapuval a fenékvizet meregette, elhaladt László úr előtt, megbillentette a kalapját, és odébb csorgott. A táj békét sugallt, a felhőtlen ég kéken ragyogott, gyöngye szél borzolta a sást, a ráérő kopjások a fűvön sütkéreztek. Gyulaffy jelenlétében az ujjasukat se merték kigombolni, nemhogy letegyék a kardot, de a várúr oda se pillantva a vízre meredt. A deák szavai elszabadították benne a honvágyat és a szomorúságot. Azt hitte, a lelkéből már rég kiirtotta, de nem: Osvát eszébe juttatta a hosszú vándorlást a királyi Magyarországon, kalandját a kassai polgárokkal, a vihart a Kárpátokban, a jólelkű bacsát, a pásztorokat, a dudaszót és a hazai tájra vetett utolsó pillantást. Szép volt, és veszedelmes, de háza népével együtt megúsza. Ugyanígy a szentpáli csatát. Ami ezután jön, nyomorúságos vénülés lesz.

Még az is megfordult a fejében, kegyelemért folyamodik, hogy még egyszer lássa a Csobáncot, Hegyesdet, Szigligetet, Rezit, Tátikát, a Badacsonyt és a tapolcai síkot, majd a föltámadó reményt dühödten elvetette. Lealjasulna, ha a Habsburgoknak az emlékek miatt könnyörögne. Különben is, ahogy főkapitány korában, adott szavukat újfent megszegnék. Emberei szétszóródtak, a várat atyafiai birtokolják, Ádám apród, Pribék Miska és Zsuzsó – ha még élnek – a maguk útját járják. Szervitorai, a Budai família más család szolgálatába lépett. A nagy-eszű nádor, Nádasdy Tamás, a vásonkői Horváth Gazsi és régi ellensége, Magyar Bálint meghalt. Más lett a világ. Idegenek közt mi a fenét keresne?

Összekapta magát, és Lackóra pillantott.

– Istennek hála anyád jól van. Üdvözl. Krisztina húgod s a többiek úgyszintén. Még ma elmék, de örülök, hogy láttalak. Szógalj becsülettel, és gondolj ránk! István bátyádnak jó egészséget kívánok. Fejedelem urunkat tiszteltetem.

Lackó kapitány létére majd elbőgte magát. Láttá apja arcán a bánat és az öregedés véste ráncokat, deresedő haját és bajuszát, múltba révedő tekintetét s a tétova mozdulatot, mely a kézfogást megelőzte. Nem bírta magával. Ritkán tette, de most úgy átnyalábolta, mintha sose akarná elengedni. László úr katonái elől az érzéseit eltitkolta, de mindig van egy első alkalom. Csak álltak, és szorosan átölelték egymást, kibontakoztak, Lackó kezét csókolt apjának, végül László úr hátralépett.

– Ideje, hogy csókolgass egy kisasszonyt. Méltó legyen. Mink Gyulaffyak nem aggyuk alább. Hadd a szajhákat az embereidre. Még valami. Az ifjú Balassa jeles poéta híriben áll, de kerüld. Összehorgolnátok, oszt’ levágnád. Ha fölgerjed, nem válogat a nők közt, és a szavait se válogatja meg. Kis híján leütöttem az Alárdi-kastélyban. Bírj magaddal, Lackó, oszt’ viszed valamire! Na, indícs!

Amaz a lovához ballagott, nyeregbe lendült, odakiáltotta a katonáit és elügettek. Nem pillantott vissza, de ha megteszi, látja, hogy apja hosszan utána néz, és addig bámulja, míg porfelhőt kavarva eltűnnek a láthatáron. László úrnak megjött a kedve, a víz fölé hajolt, arcát-nyakát meglogybolta, s immár derült hangulatban a kopjásai közé telepedett.

Alig ejtőztek, Kolozsvár felől szapora dobogás hallatszott. A kanyarból kisvártatva egy tucat lovas tűnt fel, ám addigra Gyulaffyék talpra ugrottak s az érkezőket nyeregben várták. Sose lehet tudni, kik, milyen szándékkal közelednek. László úr embereinek vérükbe ivódott az elővigyázatosság – bár a vezér nem igazán gyanakodott –, de példát akart adni. Még a város határában sem engedte, hogy a kopjások ellustuljanak, arról nem szólva, hátha a jövevények a fejedelem katonái. Ha így van, ne lássanak lazaságot. Ám a menet élén Taróczi nyargalt, s a többi is csupa ismerős. László úr alig bírta eltitkolni, mennyire örül a találkozásnak. Arra készült, egyedül tér haza, és soká várakozik, míg társai közül néhányan meglátogatják, és az időt csöndes társalgással, borozással, lakomával mulatják. Örzsének rég nem volt alkalma csillogtatni a szakácstudományát, a nagyasszony egyre ritkábban főzött, a nő főszerei alig fogytak. Gyulaffy többnyire a táborban evett, rágós birkatokányt, sertéslapockát, füstölt oldalt, összeszáradt cipót, sós szalonnat és más egyszerű étkeket, vagy a várban épp csak bekapta a zöldses tyúklevest, köleskását, juhsajtot, miegyebet, és sietett vissza a katonáihoz. Már is tervezgette, hogy Balázs úr érkezését hazatérésük után ízes vacsorával és legjobb borával ünnepli meg.

A leköszönt ezereskapitány csak annyit mondott:

– Meggyöttünk. Aggyisten, László.

– Néked is. Mi járatban?

– Földadtam a birtokot. Hadd örüljön a család. Ha befogadsz, véled tartok.

– ‘Iszen megbeszéltük. Nagy a forráság. Este indulunk haza.

Több szó nem esett, Taróczi emberei a bajtársakat széles vigyorral köszöntötték, füvelni csapták a lovakat, nekivetkőztek, a folyóba gázoltak, és viháncolva fürdöztek, mint a kölykök. Pirkadat óta rázatták magukat a nyeregben. Kolozsvárt akartak találkozni Gyulaffyval, hogy együtt kocogjanak Csehibe, és útközben a csata óta történekről társalogjanak. Több ember nagyobb biztonság – morogta Balázs úr, jóllehet rajtaütéstől nem kellett tartani. Kísérete megmosolyogta, mert tudták, alig várja, hogy találkozzon a generálissal. Innen a sietség és a hivatkozás a nem létező veszélyre.

László úr a fröcskölő-csapkodó katonákat borúsán méregette. Az övéi a fürdőzéshez engedélyt kérnek, ezek meg úgy rontanak a vízbe, mint disznó a dagonyába, fegyvereiket a parton széthajigálják, lovaikat magukra hagyják. Úgy

viselkednek, mintha a fegyelmet hírből sem ismernék. Elkanászodtak – gondolta dühödten. Leballagott a fövényre, és rájuk hördült:

– Kifelé, vagy úgy szétváglak titeket, mint fejsze a fát!

Amazok megrettentek, és egymás hegyén-hátán igyekeztek a partra. Látták, a generális mit se változott, fölgerjedt haragja, parancsoló hangja a régi, szúrós pillantása is úgy mered rájuk, mint héjáé a mezei egérre. Taróczi szabadkozott:

– Más vót a táborban, más a fene nagy tétlenségben...

– Szót se halljak!

Enyhültebben tette hozzá:

– Tartasd be a regulát, máskülönben a fejedre szarnak. Főlegényként vót, hogy piszkosul megdühödtem, mer’ az embereket portya után hazafelé békin hagytam. A török ippeg az ilyen alkalomra várt. A kopjások azt hitték, bármit megtehetnek. Párat karddal köllött észre téríteni.

– Megúszták?

– Ledöftek a bitangokat. Ne vedd a lelkedre! Majd összeszokunk. Lesz idő rá.

Amilyen hamar jött indulatba, ugyanolyan sebesen csillapodott. Taróczi megnyugodva parancsot adott, öltözzenek, csutakolják le a lovakat, kössék föl a zabzsákot, és egyenként járuljanak László úr elé. Gyulaffy emberei gúnyosan vigyorogtak. Már akkor tudták, baj lesz, amikor az érkezők lekászálódtak, és hagyták, hogy a jószág szétszéledjen. Még súlyosabb, hogy a fegyvereiket a fűre hajigálták. A várúr megköveteli, úgy tiszteljék a kardot, mint az oltáriszentséget. Pajzson, sisakon, láncingen rozsdafoltot nem tűr, a sarkantyún essen hanyatt a fény, a lovak szőre csillogjon, kengyel, zabla szikrázzon, heveder feszüljön, a rézcsatokat húzzák szorosra. Lehet a katona gúnyája fótozott – szokta mondogatni –, de ha a szerszámot elhanyagolják, megdöglenek.

Balázs úr kísérete egyből visszazökkent a régi kerékvágásba. Lázasan öltöztek, lenyergelték és megtisztogatták a lovakat, rendbe hozták a ruhájukat, végül Gyulaffy elé sorjáztak, és vigyázzba merevedtek. A tizedes felüvöltött: – Várjuk generális úr parancsát!

– Ne szólícs generálisnak! Estig ti aggyátok az őrséget. Tűnés a szemem elől!

Bajsza alatt vigyorogva rászólt egy legénykére: – Jóska! Bort! Az ezereskapitánnyal, azaz Balázs úrral ihatnék. Szedd a lábad!

A gyerek a szekérről lekapta a csobolyót. Tíz icce kotyogott benne, ami nem kevés, csakhogy az első kerty után rájöttek, megtört, megpimpósodott, s olyan ecetessé vált, hogy ki kellett köpni. – Egye meg a fene – mérgelődött László úr –, máris futtatok a piacra.

– Igyunk az enyimből – mosolygott Taróczi – e’ még a régi birtokomon termett.

– Hogy bírtad megőrizni?

– Szalmába takartam.

– Hanyag a kölyök... Nem ügyelt rá. Gyer ide, fiam!

Jóska rohant, és vigyázzba vágta magát.

– Máskor szalmába tedd!

– Igenis.

A gyerek csaknem elbőgte magát. Máris megszerette László urat, de tartott tőle, mint eleinte Pali bá'tól, sőt jobban, mert megrémítette a vezér könyörtelen pillantása. Tudta, Gyulaffytól félnek a többiek is. Balázs úr a barátja, de ő se mer ellenkezni, holott ezereskapitány.

– Na eriggy – mondta a várúr jóakaratóján. – Ha akarsz, megfürödhatsz!

Jóska boldogan elfutott, Taróczi és Gyulaffy összemoszolyogtak. Meghúzták a kulacsot, s a hűvös bort jóízűen nyeldekelték, ahogy fegyvertársak közt szokás. Nézték a folyócskát, derűsen hallgattak, és várták, hogy a másik kezdje. Gyöngé szél kelt, fölborzolta a víztükröt, és hajlítgatta a sást. Nyíllövésnyire a temérdek viziszárnyas csendesen ringatózott, békák kuruttyoltak, a ligetben cserregtek a szarkák, a bokrok közt veres lángnyelvként elvillant egy róka. A nagy nyugalomban a háború távolinak tűnt, a fénylő napsütésben a jövő biztatónak látszott. László úr pár szóval elmesélte, hogyan temették el Sarmaságon Mátét. Az uraság vezérletével kivonult a falu apraja-nagyja. A prédikátor búcsúztatására teljes létszámban eljött a csehi várnép, beleértve a nagyasszonyt. Nem győztek csodálkozni, hisz kettejük viszonya szívélyesnek nem volt mondható, de Margit úrnő ragaszkodott hozzá, végül könnyes szemmel helyezett Máté fejfája alá egy virágcsokrot, és halk imát mondott érte. Jelen volt Dani atya is. Szerényen meghúzódott a falusiak közt, de fölvette az új reverendáját, és nyakába akasztotta a nagyasszonytól kapott ezüst keresztjét. – Kicsíp-te magát! – vigyorgott Gyulaffy, de a felesége rosszálló pillantása észhez térítette. Az utolsó percben öszvérháton megérkezett Gerhard magiszter Szilágysomlyóról. Senki se számított rá. Sejtelmük se volt, a temetésről honnan szerzett tudomást, de a gyászoló sokaság így lett teljes. Nem sokkal Máté elhantolása után latin nyelvű társalgásba merült Dani atyával éppúgy, mint korábban a lelkésszel, végül hajlandó volt részt venni a toron, és megígérte, ha ideje engedi, némi tudományos eszmecsere végett Csehiben fölkeresi a papot. László úr csak azt sajnálta, hogy a fiai nincsenek jelen. Régi tutoruk rászorgált, hogy tőlük is megkapja a végtisztességet, de Istvánt az udvar és a gögje marasztalta Gyulafejérvárt, Lackót a szolgálat. Csoma karcfalvi útja miatt maradt távol, Taróczi a birtok átadása végett.

– Vaj' mi lehet Zsigával? – kérdezte Balázs úr. – Megúsztá-e az asszonyrablást?

– Véle ment Hatos és a kompániája. Aligha mertek a falusiak beléjük kötni.

Ezen is tűnődtek egy sort. Gyulaffy nem hitte, hogy az özvegyet soká kell noszogatni, gazdája, Áron bá' meg örülhet, ha a látogatást épen megússza. Fia egy pár helybéli kamasszal a lázadók közé keveredett, a csatában megbűnhődött, de a karcfalviakat nem érte megtorlás. A fejedelem bölcsen megbocsájtott azoknak, akik a fölkelésben nem vettek részt. Zsiga jókor figyelmeztette az öreget, ne engedje, hogy a kölyök fegyvert fogjon. Az intés ellenére a forrófejűek túlságosan bíztak magukban. Még az is lehet, a siheder elszökött az apai házból, s a maga köré gyűjtött taknyosokkal a saját szakállára csapódott a lófők közé.

– A kis szarháziakat Andrassy primor helyiben hazazavartam vón’ – morogta Gyulaffy.

– Nincs kölyök, aki ne a dicsőségről álmodozna.

– Ilyen vótam magam is. Egy különbséggel.

– Mi légyen az?

A barátja komoran mosolygott. Sose szeretett ifjúkoráról és a családjáról beszélni, de ez alkalommal kivételt tett. Tudta, Balázs úr issza a szavát, mert a háború ürügyén kicsit többet akar tudni róla – és miért ne? Akik éveken át együtt táboroztak és harcoltak, ne tartsanak titkot. Egy darabig merengett, végül sóhajtva belekezdett.

– Mink, Gyulaffyak ötszáz éve gyilkolunk. Fegyverrel fekszünk és kelünk. Nekem olyan oskolám vót, amit a fiúcska hírből sem ösmert. Harciasak amazok is, de hibázik a gyakorlat és a tudás. Márpedig anélkül nem jutnak semmire. A te eleid se tegnap kezdték a kardforgatást. A székelyek ütnek-vágnak, de nincs bennök fegyelem. Szabadok, túlságosan is. De ha egy nap a hadrendet megszokják, és élükre áll egy valódi vezér... Nem egy ilyen Andrassy-féle izzadt üstökű bitang... Ellenségeiknek nehéz dóguk lesz.

– Jól beszélsz, László.

– Aszongyák, a régi királyok idején a székelyek gyepűőrök vótak. Helytálltak a vasba ötözött német lovagoknak is. Csakhogy azóta más a hadviselés. A regulát nekem is szoknom köllött. Vót kitől tanulnom. Magyartól-töröktől egyaránt. Szegény vakmerő bátyám időnek előtte meghótt, de okultam belőle. Atyádfia, az öreg Taróczi is mutatott egyet mást. Ésszel, fortélyosan viaskodott. Isten nyugosztalja.

Balázs úr szíve úgy megdobbant, mint a vágató ló patái. Gyulaffy elismerésére, a vérségi kapcsolatra és a leszármazásra egy hercegnél is büszkébb volt, hisz nagy családokba lehet véletlen születni, de a tiszteletet kivívni nem. A Tarócziak címben-rangban sokra nem vitték, de a vén Balázst halála előtt Zala vármegyében, a familiát költözésük után a Szilágyságban a legkiválóbbak közt tartották számon. Tudta magától, de tudatta vele László úr is. Az ezereskapitányi titulust nem őseire való tekintettel kapta, hanem Gyulaffy és a fejedelem elismerése nyomán. Hát még ha a fiai is vinnék valamire... Csakhogy nem elég harciasak. A hírnévnél fontosabb számukra a gazdagság. Ilyesféléknek is kell lenni, de ezért nem érezte jól magát köztük, és üldögélt László úrral a parton.

Gyulaffy valahogy rájött, és azzal vígasztalta:

– Ne öld magad, Balázs. A háborúnak vége. Most gyönnek a béke emberei. Mink a múlt vagyunk. A gyerekeid má’ azzal dicsekednek, hogy az apjuk ezereskapitány. Tán az onokáid öröklík a virtust.

– Ha belé nem zsírosodnak a nagy jólétbe.

– Nékünk nem vót mibe zsírosodni.

– Hát nem.

Telt-múlt a délután, az árnyékok kezdtek hosszabbodni, a nádas megelevenedett, és fülsértőn zajongott. Az éjszakai vadászok még a vackukon lapultak,

de a gémek, kacsák, libák, kócsagok már behúzódtak egy csöndes öbölbe, a kiöntésen felbukkant egy vidra, majd hangtalan eltűnt. Szűnyogfelhő zümmögött, békahad vartyogott, kelepelték a vándorútra készülő golyák, a magasban fölsikoltott egy kánya, és lassú szárnycsapásokkal elevezett. A víz meglassúbodott, mintha alvásra készülne a folyócska is. Visszatért a halász, s a katonáktól tisztes távolban a varsái közt kotorászott. Fatörzsből égetett ladjába két-három szakajtó halat szedett, bátortalanul közelebb evezett, és szóltan fölmutatott egy vadul csapkodó óriást. A kopjások nyála majd kicsordult. A csónak rogyásig volt ponttyal, veres szárnyú keszeggel, süllővel, törpeharcsával, fickándozó csellővel. – Micsoda bőség! – morogta Taróczi.

– Jóska! – üvöltött László úr. – Eriggy oda a jóemberhez! Nem mer közelebb gyönni. Mondd meg neki, Gyulaffy vagyok! Kérdezz rá, hogy adja a halat!

A kölyök begázolt a vízbe, kilábalt, és vigyázzba vágta magát.

– Ne alázatoskodj, fiam. Nem a hadban vagyunk. Mit kér a halász?

– Semmit. Ösmeri Gyulaffy Lászlót. Kéri nagyjóuramat, fogadja ingyen. Ha akarja, megfőzi.

– Hé te! – kiáltott László úr a halászra. – Gyeride!

Amaz a ladikot takarékos mozdulatokkal a partra irányította. Siklott, mint a csík, hangtalanul, sebesen. Látszott, a vizet kölyökkora óta járja. A fövényen levette a kalapját, de nem hajlongott. Bronzszínű napbarnított arca, szűkre húzott szeme szabad halászra vallott, ki óvatos, de csöppet se félénk. Tiszteletteljes kíváncsisággal méregette László urat. A katonák a partra sereglettek, és sóváran lesték a szekérderekyi zsákmányt. Idejét se tudták, mikor ettek utoljára halat.

– Ingyer’ nem köll – morogta Gyulaffy. – Ami jár, az jár.

– Sóm nincs, jóuram.

– Ha akarod, sóval fizetek. Eriggy, csináld! A Jóska gyerek hozza az üstöt. A katonák segítenek a halat pucolni. Estére meglegyen. Máris ehethénk – közölte vigyorogva.

– Hamarább meglesz. Hanem a só...

– Adok, amennyi köll, a többi utána. Mer’ ha elbaszod, nem kapsz egy csi-petnyit se. Na, indiccs!

Az ifjabbak közül három kopjás a csapkodó halat kosárba szedte, a halász vezérletével kiválogatta a javát és nekiálltak pikkelyezni. A többiek gúvadó szemekkel bámulták. Jóska egy legénnyel fát hordott, sekély gödröt ástak, és máglyát rittyentettek. A halász odaszólt:

– Égessék le! Nem köll ekkora láng.

Addig is levették a szekérről az üstöt, Jóska nekifogott homokkal kisúrolni, a többiek fölállogatták a háromlábat, végül más dolguk nem lévén, a lovakat levezették itatni a Szamosra. Gyulaffy a fövényen téblábolt. Úgy megörült a halászlének, mint Balázs úrnak. Máris azon járatta az esztét, nyers fűzfagallyon neki is megsüt pár keszeget. Nagyon értett hozzá, mert kölyökkorában sűrűn leóvakodott a Balatonra, hogy halat szerezzen és roston megpirítsa. A szálkásomlós keszeg kedvence volt, pedig a partra menni veszedelemmel járt. Hiába

tiltotta apja, egy óvatlan pillanatban ellovagolt, megegyezett a halászokkal, és kis tűzön sütögetett. Persze észnél volt. A Gyulaffyak jóval Magyar Bálint ideje előtt ellenségeskedtek a Tóti Lengyelekkel, Szigliget váruraival. Hegyesddel még nem bírt a török, de a környéken szpáhik portyáztak, ölte-gyújtogattak, janicsárnak szánt kölyköket ragadoztak, megcsúfolták a fehérnépet, elhajtották a gulyát. Legalább olyan veszedelmesnek bizonyultak a csavargó szabadlegények, a várakból kilökött katonák és más aljanépség. László úr még nem volt tizenhat éves, mikor ledőfött egy hajdút, később féltucatot, mielőtt a király hadába állt. A török már akkor kerülte Csobáncot, mert a siheder mindenre elszánt gyilkosokat gyűjtött, és csapdát állított a seregtől lemaradozó pogánynak. Az óvatlan martalócok sorra eltünedeztek, végül híre ment, hogy ifjabb Gyulaffynak jobb a közelébe se menni. A helyzet csak akkor változott, amikor belépett a seregbe, s egy ideig másfelé járt. Főlegény lett, majd kapitány, onnan kezdve gyakran hazalátogatott, és irtotta a törököt, ahol kapta. Veszprémi és tihanyi főkapitányként a szomszéd nemesekkel és a környék hírneves bajnokaival: Thúry Györggyel, Huszár Péterrel, Horváth Gáspárral, Kerecsényi Lászlóval, Tahy Ferenc báróval, az öreg Zrínyivel és másokkal csatáról csatára ritkították az ellenséget, magyar renegátokat, hitehagyott balkáni csürhét, törököt egyaránt. László urat száznál több párviadala félelmetes hírűvé tette, végül nem mert kiállni ellene senki. Csak a hegyesdi vajda vállalkozott rá. Ő volt a főkapitány utolsó áldozata. Nem sokkal halála után a parancsnokok összefogtak a nádorral és Salm generálissal, a romladozó váracsát szétlőtték és fölgyújtották, a török zászlókat és a fogoly janicsárokat Győrbe hurcolták. A győzelemhez levélben gratulált a Haditanács, de László urat felségárulási perbe keverték. Kegyvesztetté vált, mert a Kincstár a kopjások hópénzét nem akarta kifizetni.

– Csak nem a múlton rágódsz? – kérdezte Taróczi.

– Mostanság gyakran eszembe jut. Jobban emlékszem Lippára, Tatára, Gesztesre, Veszprém bevételére meg az alsóörsi ütközetre, mint a szentpáli csatára. De a bajtársak má’ az égből nézgelődnek. Rokonod, a lelűtt Balázs... Tudod-é, hogy eleim közé, a csobánci várkapolnába faladtuk? Három kapitány búcsúztatta. Kevés ilyen nagy harcost termett a Zalaság.

Taróczi elfúló hangon motyogta: – Hát te?

– Nékem szerencsém vót. Öregbátyád kódusszegényen hagyta el az árnyékvilágot, de a dicsősége örökön él. A mennyekben találkozik asszonyával, fiaival, főgyűtött falujából a jobbágyaival, lenéz, és aszongya: csak így tovább. Iszen tudod, maga is portyán esett el.

Balázs úr kemény ember létere majd elsírta magát. Nagy szó Gyulaffy Lászlótól, ha sose látott atyafiát képes így dicsérni. Csak az öreg Zrínyi Miklósnak s a hozzá fogható Thúrynak adózott ekkora tisztelettel, de előbbi horvát bán, hadvezér és országnagy, utóbbi kapitány, arany-sarkantyús vitéz és a bajnokok bajnoka volt. Jeleskedtek a többiek is, de a hírük nem ért a nagyok nyomába. Hány névtelen kurtanemes vérzett és pusztult a harcok során... S még több kopjássá lett jobbágyivadék. A sors igaztalansága, hogy nevüket nem őrzi az emlékezet.

Közben rotygott a hallé, az üst felől ínycsiklandó illatok szálltak, a tüzecke parázslott, de nem kormolt, és alig adott füstöt. A halász rátett egy hasábot, hogy táplálja, de ne lobbantsa föl. Nem engedte, hogy a lét Jóska egy hosszú nyelvű fakanállal piszkálja. Csak annyit morgott: – Kényes a hús, könnyen megtörik.

– Ikrát, tejet tettél bele? – kérdezte László úr.

– Tettem.

– Sokat?

– Amennyi köll.

– Hát veres törökborsot?¹⁸

– A’ drága nékem. Nem terem mifelénk.

– Nagy ritkaság. Batthyány küldött dísznövényként fejedelem urunknak, de asszonyom má’ Csobáncon ápolgatta a kiskertben. A magot a simontornyai bégtül kaptam. Mikor elgyöttünk Magyarországról, feleségem csomagolt egy-pár tövet. A környék a csudájára jár. Jóska! Hozd ide azt a veres port a szekérről. Ki ne hulljon! Faládikában van.

A gyerek úgy adta át, mint a kincset, Gyulaffy kinyitotta, és a hallébe ürítette. A többiek csodálkozva bámulták. – Megadja az ízit – morogta László úr. A kondér vörösre színeződött, erősen illatozott, s mintha a fővő szeletek is megörülnének, vígan rotyogtak.

A katonák alig bírtak az éhükkel. Pár lépéssel odább fatálcával a kezükben ténferegtek, holott tudták, csakis parancsra sorakozhatnak föl. László úr kivételesen nem bánta. A vacsora a kopjasoknak is ünnep volt, mert az üstben nem apró iszapízű kárász úszkált, hanem négy-öt féle nemes hal, köztük ponty és kecsge. A hadban sose volt idejük horgászni. A szigorúan őrzött halastavakat kerülték, mert a lopásért halálbüntetés, legjobb esetben ötven bot jár.

A halász közölte: kész. Előbb a vezérek járultak az üsthöz, majd a tizedesek, a kopjasok, végül Jóska. Azon se lepődtek meg, hogy László úr saját kezűleg szedett a gyerek tálkájába, és figyelmeztette: ügyeljen a csontra és arra, hogy a törökbors megégetheti a száját. A kölyök sose evett halászlét. Óvatosan kóstolgotta, végül két pofára falta. A katonák röhögtek. Volt, aki a szája egyik sarkán rágott, a másikon a szálkát köpte, mert víz mellől származott, mások kiszür-csölték a levet, utána csócsálták a halat. Olyan jónak találták, hogy kétszer-háromszor is szedtek. A halász fölbukkanása nagy szerencse volt, mert zsinórral horgászni szaporátlan, különben sem ismerték a haljárást. Egy kopjas a Felső-Tisza vidékéről a társának magyarázta, a vizet fenékhálóval érdemes megtapogatni, csakhogy kölyökkora óta nem volt a kezében efféle szerszám. László úr félrehúzódva némán evett, végül széttörölte a bajuszát, és a halászra mordult:

– A söt megérdemled. A halér’ s a munkáér’ két lat¹⁹ jár. Azonfelül kapsz egy aranyat.

– Hálás köszönet, de a píz nem köll.

18 Paprika (török közvetítéssel jutott Magyarországra).

19 Cca. 80-100 dkg.

– Fogadd el! Őrizd meg jó emlékezetedben Gyulaffy Lászlót!

– Iszen így is tudom, kicsoda. De veszek rajt’ az asszonynak selyemkendőt. Irigyelni fogja az egész bokr,²⁰ ha agyon nem ütik érte.

– Kőtsd, amire akarsz. Emberek! – förmedt a katonákra – Mossák el a tálkát, osztl’ indícs a lovakhoz! Nyergeljenek!

A kopjások futottak a partra, a halász megbillentette a kalapját, és szótlan elevezett. Addig László úr kihegyezett pár gallyat, beirdalt két keszeget, rájuk tűzte, és a parázs fölött pirítgatta. Ahogy megsültek, az egyiket Balázs úrnak adta, mondván: Szálkás, de jó ízű. A balatoni keszeg finomabb, de megjárja ez is.

Közben leszállt a sötétség, a vizen fénylett a holdvilág, és fölragyogtak a csillogok. Elültek a madarak, de a zsombék halk neszezéssel már az éjszakára készlődött, a kiöntés nagyot csobbant, odébb egy vergődő kacsá hápogott. Tán róka kapta el. A kompánia libasorba rendeződött, és árnyként hagyta el a Szamospartot. Ütemesen dobogtak a paták, csörrentek a zablák, nyikorogtak a farhámok és a hevederek. László úr egy kolozsvári szíjártótól a katonáinak új szerszámot vett, mert ki tudja, mikor lesz alkalom rá. A csehi bőrös munkájával nem igazán volt elégedett. Lováról, fegyveréről ismerszik meg a kopjás. Előbb a jószágot, a nyeret, a nyeregtakarót, a kengyelt és a zablát méregetik, majd a kardot, a sisakot, a pajzsot és a láncinget, végül a katona tartását. Gyulaffy a gúnyával nem sokat törődött, de lóra-fegyverre nagyon is adott. Elégedetten állapította meg: emberei felfrissülve és jóllakva, a hátasok kipihenve az éjszakai ügetést bírni fogják. Úgy számolt, ha nem jön közbe semmi, másnap estig hazaérnek.

A HÍR MEGELŐZTE AZ ÉRKEZŐ KOMPÁNIÁT. Épp kezdett lebukni a nap, s a városka zsúptetőit feketén karcolta az égre, míg beügettek és végigrobogtak főutcán. A polgárok a menetet ordítva megéljenezték. A Mózes-hitű kufár családostul, Joákim késmíves boltosa s a többi kalmár és iparos: a kádár, a szűcs, a csizmadia, a cserzővarga, a szabó, a takács mind a műhelyük elé álltak, és földesurukat hajlongva fogadták. A bejáró parasztok csak azért maradtak, hogy Gyulaffyt lássák, és megbizonyosodjanak, az úton nem vészett el. László úrnak jólesett a ragaszkodás, de leszegett fejjel nyargalt. Nem köszöngött jobbra-balra, mert eltörődött, és alig várta, hogy feleségével és kisebb lányával találkozzon. Bár rövid ideig volt távol, hiányolta háza népét, kivált Örzsét, Palkó jobbágyot és a nénőt. Még egy dolog volt hátra: utasítás Dani atyának, hogy Taróczi embereit szállásolja el. A papot a helybéliek becsülték és hallgattak rá. Gyulaffy szerencsésebbnek vélte, ha a polgárokat a plébános kéri, mintha az uraság parancsolja. A katonákat nem kellett figyelmeztetni, kerüljék az erőszakot; tudták maguktól is. László úr oldalán senki se hajlott durvulásra és más effélékre.

A várba menet messziről látták, hogy a toronyba felkúszik a Gyulaffyak címeres lobogója, nyílik a kapu, s a várnép, élükön Margit úrnővel, sorra kilép. Mi

20 A halászok közössége.

tagadás, László úr jobb szívvel fogadta, hogy a sütőház kéménye ontja a füstöt. Nem szeretett a feleségével mások szeme láttára ölelkezni, márpedig a nagyszony a férje érkezéskor nem fogja vissza magát. Így volt most is. Ahogy lekászálódott a nyeregből, elé lépett, szorosan átölelte, és a vállára hajtotta a fejét.

- Haggyá' kincsecském! – morogta zavartan. – Embereink előtt nem való.
- A mi embereink – közölte az úrnő.

Kibontakoztak, Taróczi a nagyszonyhoz lépett, meghajtotta a derekát, és kezét csókolt. Ezereskapitányként és Báthory kegyeltjeként úgy vélte, főúri szokás. Margit úrnő hátrahőkölt, és bosszúsan rákérdezett:

- Ez meg miféle új módi? Csak nem az udvarban tanulta?
- Generális feleségének kézcsók jár.
- Gyulaffyné Forgách Margit vagyok. A dámákat csókdossa, ne éngem.

Szavaira rácáfolt szívélyes mosolya és búzavirágszín pillantása. Elmenőben csak annyit mondott, temérdek a dolga, várja Örzse és a sütőház. A szakácsné nem csatlakozott hozzá s a kisebb Gyulaffy-lány, Krisztina sem. Csak Palkó és a néné tiptródott a katonák közt, utóbbi olyan görbén, mint a hordóból kiesett donga. Az öröm nagy nehezen csillapodott, az érkezők besorjáztak, a lovakat elvezették, a kopjások indultak mosdani. Útközben megizzadtak, csizmájukat, nadrágjukat vastag por fődte, s a láncling és a fegyver is húzta a derekukat.

- Lakoma lesz, akárki meglássa! – örvendezett László úr. – Mára mindenki a vendégem. Csípjék ki magukat! A kompániát a nagyterembe várom.

A szolgálak a dézsát a kút mellé cipelték és telemerték. Gyulaffy és emberei élvezettel csapkodtak, a bőrüket lúgos szappannal dörzsölték, végül élvezettel szárítottak. Jóska nem tudta, mi az a formátlan, habzó készítmény, míg a kopjások komoly képpel elmagyarázták. A kölyöknek jutott a szemébe is, persze könnyezett, és nem győzte kilogybolni. Meggyújtották a szurkos vaskosarakat, a sütőházból kiviláglottak a kemence lángjai, és barátságos fénybe vonták az udvart. A szolgálak sürgölődtek, a katonák a kövön tébláboltak, és várták, hogy a vacsora elkezdődjön. László úr addig is fölballagott a gyilokjáróra, onnan bámulta a környéket, közben futtatott a papért, hogy tisztelje meg. Jól érezte magát. Övéi közt szépnak látta a világot, s bár magának se vallotta be, Balázs úr társasága megmelengette a szívét. Nem hitte, hogy régi társai és Máté halála után bárki ilyen közel kerül hozzá, s lám, bekövetkezett. Vénülök – motyogta, de csak úgy maga elé, hogy meg ne hallják.

Addig nem akart a lakomára jelt adni, míg Dani atya megjön. Gyanította, Margit úrnő már szólt, de volt benne annyi tapintat, hogy férjére hagyja a meghívást. László úr ennek is örült, bár ha a felesége megelőzi, nem kifogásolta volna. A diéta, a csonkítás és a kivégzések után jólesett maga köré gyűjteni háza népét, az élőket számba venni, és megtapasztalni, szeretik és hűek hozzá. A halál bőven aratott Szentpálon, Alárdon és Kolozsvárt. Elege volt belőle.

Végül a domb alját szapora dobogás verte föl. Öszvérháton megérkezett a pap, mögötte Balázs úr katonái és Joákim fegyverkovács boltosa. Utóbbinak tekintélye volt, mert ő árulta a hírneves szász remekműű késeit és fenőacéljait a vá-

rosiaknak és a várbelieknek egyaránt. Jeles személyiség, egyben az itteni protestánsok oszlopa. A menet a várútra kanyarodott, László úr lekiáltott az udvarra, az érkezőknek állítsák föl a bakokat, és tegyék rá a deszkalapot. Ennyi ember nem fért a palotába. A várúr csak Dani atyát és Werfel emberét szándékozott asztalához ültetni, a többiek a sütőház előtt kaptak helyet.

Közben Palkó lázasan oktatta Jóskát. Elmondta, mit hogyan kell tennie. Segít fölteríteni az abroszt és cipelni a tálakat, kendőt tesz a vendégek elé, majd László úr széke mögé áll, s ha a bora elfogyott, pótolja, de csak miután a kupa kiürült. Rátölteni nem illő és nem is ajánlatos. A várúr nem ad az ilyen kicsiségre, de ha észreveszi, megmorogja. Örzsé a sütőházban parancsnokolt a kiscselédnek és egy parasztasszonynak, aki híres volt a réteséről. Senki se tudott olyan tésztát gyúrni, vékonyra hengerelni és a parázs fölött ropogósra sütni, mint az özvegy. Hívták mindenüvé, de legszívesebben Örzsének és a nagyasszonynak szolgált. A nénőtől elleste, hogyan kell fűszert törni, zacskóban hűvös helyen szárogatni és a húsokat kellően ízesíteni. Mesterség, melynek hasznát veheti a lagzikban és másutt, ahol fölfogadják. Hírlik, Dani atya fontolgatja, hogy magához veszi szakácsnőnek, de habozik, mert nem akarja, hogy a csehiék megszólják. Az asszony Örzsé legjobb napjaira emlékeztet: dús mellű, keskeny derekú, rengő farú, kontyolt sűrű barna hajjal, bogárszemekkel, szolgálatkész mosollyal. A pap olykor rajta felejtette a pillantását, ami a nagyasszony, Örzsé és a szolgálk figyelmét nem kerülte el. Ezért ódzkodott Dani atya, és azért is, mert tudta, Gyulaffy jobbágját nem veheti magához a várúr engedelmével.

A nagyszála a vendégektől majd szét repedt. A nagyasszony elrendezte, ki hová üljön: László úr a főhelyre, mellé jobbról-balról Taróczi és a pap, majd sorban a próbált kopjások s a legifjabbak, a boltos a pad végén. Maga nem telepedett közéjük. Csak akkor ült asztalhoz, ha rangbélieket vagy a famíliához legközelebb állókat hívták. László úr hálás mosollyal nyugtázta, hogy feleségét az arányérzék most sem hagyta cserben.

Fölállt, kupát emelt, és azt mondta:

– Köszöntöm Dani atyát, Balázs urat, katonáinkat és a késmívest. Magyar ember evés közben nem beszél. Kívánok jó egészséget, jó étket és jó étvágyat! A pap mongya el az asztali áldást, oszt’ együnk.

Ki-ki meghúzta a kupáját, a plébános föltápáskodott, és rövid imát mormolt. Épp hogy visszatelepedett, Örzsé vezérletével Palkó jobbággy és a cselédek becipelték a dúsan megrakott tálakat, egy malomkő nagyságú kenyeret – a nagyasszony sütését –, egy jókora edényt tejföllel hintett köleskásával, savanyúságot és temérdek más finomságot, köztük aszalt gyümölcsöt, melyről híres a Szilágyság. Az asztalon alig fértek a főtt tyúkok, sült libák, párolt özgerincek, marhalapockák, füstölt sonkák, vesepecsenyék, végül a lakoma fénypontja: lisztbe forgatott harciaszeletek. Az összörnyet Margit úrnő hozatta a Tiszáról drága pénzért. Váltott lovakkal vágatató szekéren jég közt hurcolták, hogy meg ne romoljon. A nagyasszony tudta, az urának leginkább ezzel kedveskedhet. Gyulaffy más ételhez nem nyúlt; öt-hat szeletet húzott maga elé, és boldog mosoly-

lyal nekiállt falni. Csehiben töltött éveik alatt a harcsát hiányolta legkivált, s íme, felesége erről is gondoskodott.

Némán örültek a fogak, zsír fénylett az állakon – olykor az abrosz szélébe törölték –, és szaporán villogtak a török, de az étel csak nem akart fogyni. Örzse és a nagyasszony kitettek magukért, nem hiába: a vendégek választani is alig tudtak a sok finomság közt. A szakácsné nem bírt magával, hívás nélkül belépett, megállt, és vörösre gyúlt arccal, elégedett mosollyal nézelődött. László úr fölpillantva kupát emelt:

– Isten álgya Örzset!

– Aranykezű! – tette hozzá Balázs úr.

A többiek is kihasználták az alkalmat, hogy a mézédés tállyaiból vedeljenek. Ilyen bor ritkán került az asztalra, még Csehiben is. Örzse zavartan távozott, mert a katonák duzzadó melleit és vaskos combjait szemérmetlen bámulták. Tudta, úrnője a magamutogatást nem szenvedheti, Palkó előbb-utóbb féltékeny-nyé válna, és jól elverné, László úr a kopjásokat egy rosszízű megjegyzésért leütné vagy elzavarná. A lakoma ütemes rágással, böffenéssel s a bor kotyogásával folytatódott, míg az emberek úgy elteltek, hogy mozdulni se bírtak. Ugyanez ment a várudvaron. Mikor egy falatot se bírtak lenyelni, László úr kurtán közölte:

– Szót se a háborúról! Máma ünneplünk.

Ebbe is belenyugodtak, holott szívesen fölemlegették volna a Maros-menti ütközetet és a szentpáli csatát, csakhogy a leköszönt generális hallani sem akart róla. Úgy trónolt az övéi közt, mint bármely elégedett kisúr, jóllakottan, lustán. Még a falon sziszegő fáklyák is úgy lobogtak, mintha a láng a kupáján csillanó fény tartozéka volna. A várurat máskor fölgyújtott falvakra, a láthatárt borító füstfellegekre s a vörös égálgára emlékeztették, de ezúttal eszébe se jutott. Beletörődött, hogy az élete ezután vacsorákkal, borozással, vadászattal, kisebb lánya férjhez adásával s az emlékek morzsolgatásával telik. Ehhez lehet jó társ Taróczi, de elsősorban Margit úrnő és a várbeliek. Lesz idő megtapasztalni, hogy viselik a tétlenséget, és mihez kezdenek Balázs úrral.

Kezdte unni a lakomát, a verejtékszagot, a fáklyák szurokbűzét, az ételmaradékot, az abroszon a borfoltokat és a dugig telt emberek szuszogását. Magányra és szabad levegőre vágyott. Tudta, nem illő a vendégeket magukra hagyni, de mi mást tehetnek? – megbocsájtják. A táborban gyakran előfordult, hogy a tűz mellől hirtelen fölállt, és szó nélkül távozott. Senki se merte kérdezni, hová, követni különösen nem. Hagyták, hogy félrevonuljon, és magában tépelődjön. Pillantása végigvándorolt az asztalon, az emberek elhallgattak, és gúvadt szemekkel bámulták. Intett Jóskának, hívja be a nagyasszonyt és a cselédeket. A gyerek térült-fordult, Margit úrnő, Örzse, a nénő, Palkó és a szolgák a terembe óvakodtak. Gyulaffy fogta a kupáját, de nem emelte föl.

– Elsőként asszonyommal, oszt’ mindenki mással tudatom: Taróczi Balázs lesz a kendtek várnagya. Énutánam néki tartoznak engedelmességgel. Ezereskapitány vót, így hát eszükbe se jusson ellenkezni. A lakomán mostantul ükel-

me a házigazda. Egyenek-igyanak, a padlót ne okádják le, a folyosó szegletébe ne hujyozzanak, a nőcseledeket kerüljék. Most pediglen igyunk a várnagy úr egészségire.

Kupát emeltek, és egyhajtásra kiítették. A nagyasszonyt a bejelentés nem lep-
te meg, de a szolgák elcsodálkoztak. Tudták, hogy Taróczi a fejedelem kegyéből
immár jómódú birtokos. Ugyan mi okból lett Gyulaffy szervitora? Azt hitték,
László úr Máté halála után senkit se fogad maga mellé.

A házigazda fölállt és eldübörgött.

Távozásával mintha kiürült volna a nagyterem. A mulatni vágyók megköny-
nyebbültek, de sajnálták is, mert remélték, hogy a háború mégiscsak szóba kerül,
és a generális elmesél egyet-mást Báthoryról és a kivégzett lázadókról. Amilyen
bennfentes, okulhattak volna, de azt is tudták, az elhatározását sose másítja meg.

László úr fölballagott a lépcsőn, pár lépést tett a gyilokjárón, a mellvédre
könyökölt, és belebámult az éjszakába. Az égen miriád csillag ragyogott, telihold
úszott az égálgán és ezüsfénybe mártotta a városka háztetőit. Odébb a Szilágy
patak kanyargott, mint olvasztott fém, partjain szénaboglyák ácsorogtak, a ker-
tek alján barom legelészett. A táj békét sugallt, lüktető ciripelés, kutyaugatás,
távoli bőgés hallatszott. A zsongást hirtelen fölverte egy szajkó kiáltozása.
Gyulaffy tudta, a váralján a tölgyesben lakozik. Szerette elnézegetni tarka ru-
háját és hosszú farktollait, bár a hangja nem igazán volt ínyére. A helybéliek
mátyásmadárnak hívják, ki tudja, miért? Az a tudománya, hogy képes az em-
beri hangot utánozni, amellet nagy fészekpusztító, de van egy jó tulajdonsága:
összegyűjti a hullott makkot, elrejtí az avarba, megvárja, míg kicsírázik, s akkor
fogyasztja el. Csakhogy nem mindegyiket, s ezzel segíti a tölgyesek gyarapo-
dását. A színes madár László úr kisebb lányának igencsak megtetszett. Régóta
könyörgött, a vásáron vegyenek egy fiókat, hogy fölnevelje, de Gyulaffy halla-
ni sem akart róla. A gondolatot is gyűlölte, hogy kalitkában tartsák. Csobáncon
még a sólymait is hosszú szíjra eresztette, lovait – a csatamén kivételével – kora
tavasztól késő őszig a síkon legeltette, a csürhét a kondásokkal kicsapatta az
erdőre, a barmot télen-nyáron a szárnyékban tartatta. Csak egy pár jól tejelő
tehén istállózott. Lesz idő gazdálkodni – gondolta, bár a kilátás nem vidította
föl. Sose szeretett a jószággal bíbelődni, a gyarapodás nem izgatta, s birtokaira
is csak a vár tartozékaként gondolt. Az úrbér, az ajándék és a füstadó beszede-
sét utálta, a tizedet a papra hagyta, a robotos napok számát nem ellenőrizte,
olykor el is engedte, ha a jobbágycsaládok szépen kérték. Sűrűn mondogatta:
Csak azt veszem el, ami jár, de abból nem engedek.

A gyilokjárón léptek dobogtak.

Oda se pillantott. Tudta, csakis Balázs úr lehet. Magányos tűnődései során
asszonya kivételével senki se merte zavarni, Taróczi is csak akkor, ha oka volt
rá – de mint megbízott házigazdának a vendégek közt a helye. Mi a fenét akar?

– Engedelmet – kezdte –, csípi a szemem a füst. A borszagot is megutáltam.
Eressz ide, hogy beszéljessünk! Hosszú az éccaka.

– Az.

- A pap aszonta, van egy eladó pógárház. Ellaknék nála, míg megalkuszik.
- Lakjál nálunk! Ne vedd igénybe Dani atya szívességét! Amilyen tudálékos, összekapnál véle. Befogadnálak a várba, de úgy vélem, ezerszáz kapitánynak önálló hajlék jár. Adok egy kamrácskát, hogy teendőid végett s a téli éccakákon, ha nem mész haza, legyen hol meghálni.

- A' jó lesz! - örvendezett Balázs úr.

- Építtess egy udvarházat. Joákim késmíves ösmer egy talján pallért. Marussla Jakabnak híják. Az egri érsek szógája vót, Gyula ostromakor sikerült megmenekülnie, a gyerekei otthagyták, oszt' Géczy hadnaggyal Erdélybe kötözött. Meg osztán... Nehéz ember vagyok. Magam se tudom, mikor fog el az indulat. Ha rám gyön, a nagyasszony se mer szólni. Baj, de én má' nem változok. Máté szegény jól tette, hogy elkötözött Sarmaságra, pedig sok éven át ittuk a borunkat, és morzsoltuk a kenyérünket.

- Mondták róla, jobbágyivadék.

- Az vót. A nemességit a lelkében hordozta. Sokat tudott, de nem dicsekedett véle. Szerette a szabacsságot. Élete vége felé megadott néki. Elérte, amire vágyott, csak egyvalamit nem ért el. A szerelme egy prágai céhmester lánya vót, az apa a házasságról hallani sem akart, erre a kisasszony főköttötte magát. Máté a keserűségit a krónikájában és a hadakozásban vezette le. Ahogy telnek-múlnak a napok, egyre inkább érzem, milyen nagy embert vesztettünk. De nemcsak mink, az egész magyarság.

- Meddig védekezünk, László?

- Míg ember él a földön. Sokak szemét csípi Pannónia. Erdély ugyanúgy. A népek egymásba horgolnak. Ahányan vannak, annyian irigylük a másét, hát még ezt a tejjel-mézzel folyó kánaánt. Lenne itt minden jó, ha nem fosztogatná a török és a német.

- Jól beszélsz, László.

- Beszélni könnyű, tenni nehezebb.

- Tudom, nem tervezel semmit.

- Egyvalamit tervezek - vigyorgott Gyulaffy. - Fölkeresem a nagyasszonyt. Rég nem háltam véle. Vidd a katonáidat, én meg berekesztem a lakomát. Hónap hajnalban gyere föl! Megbeszéljük, ki mit csináljon. Dógunk semmi, időnk temérdek.

Balázs úr biccentett, sarkon fordult és eldübörgött, Gyulaffy maradt, hogy ne kelljen a távozóktól elköszönni. Titkon remélte, hogy Margit úrnő a vendégeket távozásra bírja, kiszellőzteti a palotát, megveti az ágyat, és jószagúan várakozik. Úgy ismerték egymást, mint kard a hüvelyét, arató a kaszát, vincellér a fortyogó mustot. Biztatás az ölelkezéshez nem kellett, csupán a föl-föllobbanó érzelem, mely elkísérte őket egy életen át, megújult az ivadékaikban, s a házasságukat példássá és irigyeltté tette. László úr büszke volt rá, de sose hozta szóba. Még azt sem tűrte, hogy asszonyát dicsérjék.

A nász és házasságuk évtizedei annyi emléket szabadítottak el, hogy a lelegzete is elfúlt. Olyan gyakran kellett Margitot magára hagynia, hogy hazatéréskor nem győzte szeretgetni. Jöttek a gyerekek, a portyák, a párviadatok,

aranysarkantyú a győri szemlén, Veszprém ostroma, a főkapitányi titulus és a vele járó felelősség, a birtokperek, végül a felségárulás vádja. Nem sok ideje volt házaseletet élni. Bosszantó, hogy akkor lenne alkalma, amikor ifjúnak már nem nevezheti magát, de örömmel nyugtázta: az asszony erőteljesen vonzza most is. A vágy megmaradt, amit nem sok férj-feleség mondhat el.

A szajkó kiáltozása figyelmeztette, múladozik az éjszaka, a telihold hidegen beragyogja a láthatárt, felhők gyülekeznek, és záporral fenyegetnek. A barom farral a legelőnek a szárnyékba állt, elhallgattak a kuttyák, s a szajkó is elcsöndesült. Föltámadt a szél, de a zápor nem akart leszakadni. A lég sűrű feszültséggel telt, száraz villám lobbant, távoli égzengés hallatszott, végül sűrű csöppekben eleredt az eső. László úr ezt is élvezte, mert jólesően hűtötte a homlokát. Szeretett a zivatarban bőrig ázni; mintha újfent megmosdott volna. Megtérését a palotába ez is késleltette. Szívmelengető érzés volt az emlékekbe merülni, és visszagon-dolni a múltba. A gyerekek élete elrendeződött – már csak Krisztináé van hátra –, a birtok elég, asszonya nem vénül és nem csúful. Mi kell még?

Bár most sem volt igazán elégedett, boldogította, hogy övéit és bizalmasait a háborúban nem vesztette el, kivéve Mátét. Ő szegény magának kereste a bajt. Milyen jó lett volna, ha befejezi a krónikáját, s a harcokra együtt emlékeznek. Igaz, a lelkésznek szép emléke jóformán nem is volt. Környezetével csupán vén-ségére tudta magát megszerettetni. Van ez így: némely öregek komisszá válnak, mások bölccsé és türelmessé. Máté a maga hitében konok volt, de a műveltsége megalapozta. Bátorsága túltett a legjelesebb bajvívókn is. Sarماسágon jutott odáig, hogy vezesse a gyülekezetet, amire egész életében vágyott. Azután itt van Taróczi. Ezereskapitány lett, és birtokot kapott, közben alig várta, hogy letegye a szablyát, és jómódban visszatérjen a családjához, végül nem bírta a semmit-tevést és az úrhatnám rokonokat. Csoma Zsiga... Őt férfikora derekán érte utol a szerelem. Osvát kitanulta a betűvetést, a latin nyelvet és sok mást, első írnok lett, és címet kapott, mégis boldogtalan. István olyan elszántan törekszik föl-felé, hogy apjára-anyjára alig jut ideje. Udvari pályafutása nyomán Margit úrnő szívéből akkora kő gördült le, hogy most is gurul. Lackót félti, nagyobb fiára büszke, holott egyelőre nincs miért. Elsőszülöttjének a fejedelmi kegyet ki kell érdemelnie akkor is, ha pár éven át Báthory somlyai várában nevelődött. A ne-mesifjak százával törtetnek Gyulafejevárt, s még több Krakkóban, ha Istvánt a sors oda vezérli. Kérdés, van-e elég esze hozzá, hogy a polonusok nyelvét és szokásait már most tanulgassa?

Gyulaffy kevéssé tudott németül, jóval többet törökül. Utóbbit kitartóan próbálta elsajátítani, hogy megértse az iszlám észjárását, és a foglyok vallatásakor hasznát vegye. Sose bízott a tolmács renegátokban, mert kétfelé szolgáltak, és időnként becsapták. Ugyan rosszul tették, mert akit csaláson kapott, helyben fölköttette, vagy karóba húzatta.

A véres múltban volt jó is, rossz is. Jó az, hogy a török a Balaton környékén csöppet sem érezte biztonságban magát. A Dunán inneni tájat sose volt képes úgy uralni, mint a bolgárok földjét, Boszniát, Rácországot és a déli vármegyéket.

A végváriak, a kisemmizett nemesség és a megrabolt parasztok tettek róla. Rossz az, hogy a harcoknak magyarok is áldozatul estek.

A gyilokjáróra fölhallatszott a távozók lármája, köszönetes, a kapurostély nyikorgása, nyerítés, dobogás. A katonák a napkeltétől napnyugtáig tartó lovaglás során elfáradtak, a dús ételektől és a bortól elnehezültek, máskülönben hajnalig mulattak volna. Minő szerencse, hogy Margit úrnő jól időztette a lakomát. Drága asszony... Tudta, a katonák közt senki sem olyan szívós, mint a férje.

Még egy kicsit maradt volna, hogy emlékeit összerendezze és letudja, de attól tartott, feleségét kimerítette a készülődés, a szolgák irányítása s legfőképp az ura megérkezése. Annyit várakozott, hogy belefáradt. Terheit csak a viszontlátás enyhítette, s hogy újra és újra sikerült egymásra találniuk. Lakályos ez a Szilágycsehi, ha nem is vetekszik a Csobáncsal... No de legyünk hálásak az Úr legapróbb kegyéért, hát még ha a kegy nem is olyan apró. A várbirtok neki is, ivadékainak is bőven elég. Életben maradt, holott azt hitte, ötvenéves korára rég elviszi az ördög. Még nagyobb szerencse, hogy baleset, járvány s a szentpáli csata sem ritkította a családot.

Ledübörgött a lépcsőn, átvágott az udvaron és bement az ágyasházba.

A folyosón mécses világolt, hogy ne kelljen sötétben botorkálni. Ez is felesége gondosságára vallott. A palota ablakai nyitva, a nagyterem kiszellőztetve, a leégett fáklák bűze nem csavarja az orrát. Az asztalt bizonyára leszedték, az edényeket elmosták, s az ételmaradékot eltakarították, hogy jusson a disznóknak. A takarékos úrnő ügyel a moslékra, a hullott zabra, a tűzifára, a jégveremre, a fűszerekre, a mécsesekben az olajra, az ágynemű javíttatására, arra, hogy semmi se menjen veszendőbe. Csak a maga munkájával és a várnép istápolásával nem takarékoskodik. Ezen is tűnődött egy sort. Az ajtó előtt ácsorogva fülelt, kihallik-e az ágy nyikorgása, a deszkapadló recsegése, szapora lélegzet, sercegő gyertya? Érzékelt valami csöndes várakozást, máskülönben csak az éjszaka lüktetése, az udvaron sietős léptek dobbanása s a vaskosarakban égő szurok pattogása hallatszott. Csupa ismerős, megszokott nesz.

Óvatosan benyitott, hátha az úrnő alszik.

Ám a nagyasszony a párnára könyökölve éberén várakozott. Kibontott haját és rántalan sima arcát a gyertyaláng meghitt aranyfénybe vonta. A takaró alatt kíváncsitos domborulatok sejlettek, de László urat nem a szeretkezés foglalkoztatta, hanem az összetartozás, mely negyedszázada minden másnál erősebbnek bizonyult. Pedig a lakomán és a gyilokjárón alig bírt a gerjedelmével.

Lerúgta a csizmáit, kigombolta az ujjasát, a lábára telepedett, és lehajtott fejjel bámulta a padlót. Magában motyogott, mint rováskor a tisztartó vagy a számadó juhász. A nagyasszony halkán rákérdezett:

– Mi jár az eszében, édes uram?

– Köszönöm a Mindenhatónak, hogy visszatérhettem hozzád. Ritkán gondolok a halálra, de mostanság a szele ugyan megcsapott. Nem említettem, mer' nem akartalak fölkavarni. Mikor elfoglaltuk Alárdi Ferenc kastélyát, egy tucat lázadót főköttem, oszt' rájuk gyúttam a várat. Soká éreztem az égő hús bűzét. Kolozsvárt a vérszag olyan vastag vót, hogy könyökölni lehetett rá. Máté

kivételével megmenekedtünk, de ükelme a csatában lelte halálát. Más az, mint a kötélén vagy a vérpadon kiszenvedni. Mióta meggyöttem, újra érzem az Úr irgalmát. Mink, Gyulaffyak az Ő trónusa alatt tanyázunk. De rászolgáltunk-e?

- Ne ölje magát. Erről szólt nagyságod élete.

- Gyilkossá lettem, de nem vót választásom.

- Jó ügyet szolgált. Hiszem, hogy Gyulaffy László emléke századokon át megmarad. Legenda már most is. Unokafivére, Lestár...

- Ne túlozz, kincsecském. Erdélyben sokra vittem, de otthon csak főkapitány vótam. Lestár hízlalja a família gögjét, mer' deák. Hivalkodik, mint az udvarban István fiunk. Tüled sose hallottam, hogy püspök-öregbátyáddal vagy Forgách Simon hadvezérrel dicsekednél.

- Azok ők, ez meg én vagyok. De nagyságod hites uram. Nem rajtam múlt, hová születek, de én határoztam, kit fogadok férjül. A szülék rám hagyták.

Gyulaffy szélesen mosolygott:

- Süldő lányként híres vótál a jó ízlésedről.

Erre a nagyasszony is fölnevetett. Boldog volt, hogy sikerült enyhítenie az ura borongását. Attól tartott, a sereg elhagyása megkeseríti minden éjszakáját, melyek többségét portyákon, a rábízott várakban vagy a táborban töltötte. Tépeldik, de nem csoda, hisz letette a rangját, és szélnek eresztette a katonáit, azaz átengedte a fejedelem öccsének, Báthory Kristófnak, innen kezdve napja-it tétlen morzsolja, s még nem tudja, mivel foglalja el magát. Az úrnő jó érzékkel témát váltott:

- Megférnek Balázs úrral? Elbírja a közelségét? Őkelme nem azonos Mátéval. Ezereskapitány, birtokos nemes...

- Csak vót. Az idő megmutatja, de bízom benne. Tudod, mennyire szerettük atyafiát. Ünaccsága méltó az öreghez. A vér nem vált vízzé. Őt esztendeig derekasan szógált. Láttam harcolni a szentpáli csatában. Páran neki köszönhatték az életüket. Balázs úr ragaszkodását meg köll becsülni. Nagyobb fiunk nem töri magát.

- A maga útját járja, ahogy siheder korában kelmed is.

- Igaz.

- Csak nem ruhában akar aludni?

Gyulaffy észbe kapott, lehúzgálta a nadrágját és az ingét, végül sóhajtván az úrnő mellé heveredett. Megmártózott az ágynemű levendulaillatában s az aszszony szappanszagában, dereka alá nyúlt, átkarolta, és párás szemmel a nyakába csókolt. Ennél meghittebb mozdulatot nem ismertek, sokkal többre nem is vágytak, csak arra, hogy a lehető legmesszebb úszkáljanak a szeretet áradó hullámán. Az ifjonti vágy sebesen visszatért, és megmutatta, egymással még bőven van mit kezdeniük. Nem fásultak el, s a vágy nem hunyt ki. Azelőtt hevesebben lobogott, de a parázs ezúttal is lángra kapott. Máglya nem lett belőle, de nem is égette el a nyoszolyát. Ilyenkor tudták legjobban, miért érdemes megmaradni, bár a felelősség László urat és Margit úrnőt sose hagyta el. A törődés a gyerekekkel, a várnéppel és a katonákkal a házaspárt sok szép élményben részesítette, ha egymásra találásukkal nem is ért föl. A csendes ringatózás életük fénypontja volt – és az is maradt.